

BARK,
BYG

FREMTIDENS STIER OG RUTER

STRATEGISK UDVIKLING AF STEDER

Fremtidens stier og ruter

Udgivelsesår

2019

Forfattere

Ole Hjorth Caspersen, Københavns Universitet

Louise Work Havelund, BARK Rådgivning

Rie Søgaard Jensen, BARK Rådgivning

Søren Præstholt, Københavns Universitet

Design og layout

BARK Rådgivning

Fotos

Ole Hjorth Caspersen

Søren Præstholt

Rie Søgaard Jensen

Forsidefoto: MTB-spor i Pipstorn Skov

Forord	5
1. Resumé	7
2. Indledning	9
3. Metode og proces	11
4. Viden om stier og ruter	17
5. Stier og ruter i Danmark – et overblik	21
6. Kvalitetsvurdering af stier som ny trend	27
7. Stier og ruter set fra en aktørvinkel	41
8. Internationale erfaringer med stier og ruter	49
9. Vurderinger og anbefalinger til indsatser	59
10. Litteraturliste	67

Forord

Denne rapport giver en række anbefalinger til fremtidens rekreative stier og ruter i Danmark. Rapporten er blevet til på baggrund af et udbud fra Udlodningsmidlerne til Friluftslivet sommeren 2018. Udbuddet havde til formål at styrke videreudviklingen af stier og ruter i Danmark ved blandt andet inddragelse af relevante aktører og inspiration fra inden- og udenlandske eksempler. Vi – et partnerskab mellem BARK Rådgivning (BARK) og Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning på Københavns Universitet (IGN) – fik opgaven og har udført arbejdet fra efteråret 2018 indtil april 2019.

Der har i projektforsløbet været inddraget en bred vifte af forskellige aktører med interesse i udviklingen af stier og ruter i Danmark. Der har været foretaget omkring 30 interviews og afholdt to workshops. Vi vil gerne takke for, at så mange personer fra organisationer, virksomheder og myndigheder beredvilligt har stillet op til interview og/eller har deltaget på workshops.

De mange vurderinger, ideer og konkrete forslag fra aktørerne har været et vigtigt input til rapportens 10 anbefalinger. Det er dog alene os som forfattere, der står til ansvar for anbefalingerne.

Målgruppen for rapporten er beslutningstagere og organisationer med indflydelse på udviklingen af stier og ruter i Danmark. Vi har forsøgt at holde rapporten i en forholdsvis kortfattet og let tilgængelig form. Vi håber, at rapporten og anbefalingerne kan fungere som et konstruktivt afsæt for en videre dialog og nogle konkrete initiativer blandt og imellem aktørerne.

De aktører, der har været involveret i processen, har udvist stor interesse for dialog, og der er taget flere nye initiativer til samarbejde om konkrete tiltag i løbet af det halve år, som nærværende projektarbejde har fundet sted i. Det lover godt for fremtiden for stier og ruter i Danmark

Ole Hjorth Caspersen, Louise Work Havelund, Rie Søgaard Jensen og Søren Præstholt

København, april 2019

Spør henover overdrev ved Møns Klint

1. Resumé

Rapporten dokumenterer, at stier og ruter er under forandring i Danmark. Undersøgelser og litteratur peger på stor diversitet i typer, brug, udbredelse og formidling af stier og ruter samtidig med at nye former for anvendelse og nye brugergrupper vinder frem. Der peges eksempelvis på, at danskerne i højere grad end tidligere anvender naturen som led i motion og sport, samt at dette bl.a. omfatter brug af stier og ruter. Nye behov for stier og ruter opstår i takt med, at eksempelvis mountainbikes vinder udbredelse og flere og flere danskere tager på tur med bl.a. kajak på sø og hav.

Nybrud og udvikling har sat sit præg i form af introduktion af nye stityper og -koncepter – og senest ved import af en række internationale certificeringsordninger, som bl.a. tages i brug for at synliggøre rekreative muligheder overfor udenlandske turister. Samtidig formidles stier og ruter på myriader af andre måder via trykt materiale, apps og hjemmesider, som en vifte af forskellige aktører står bag.

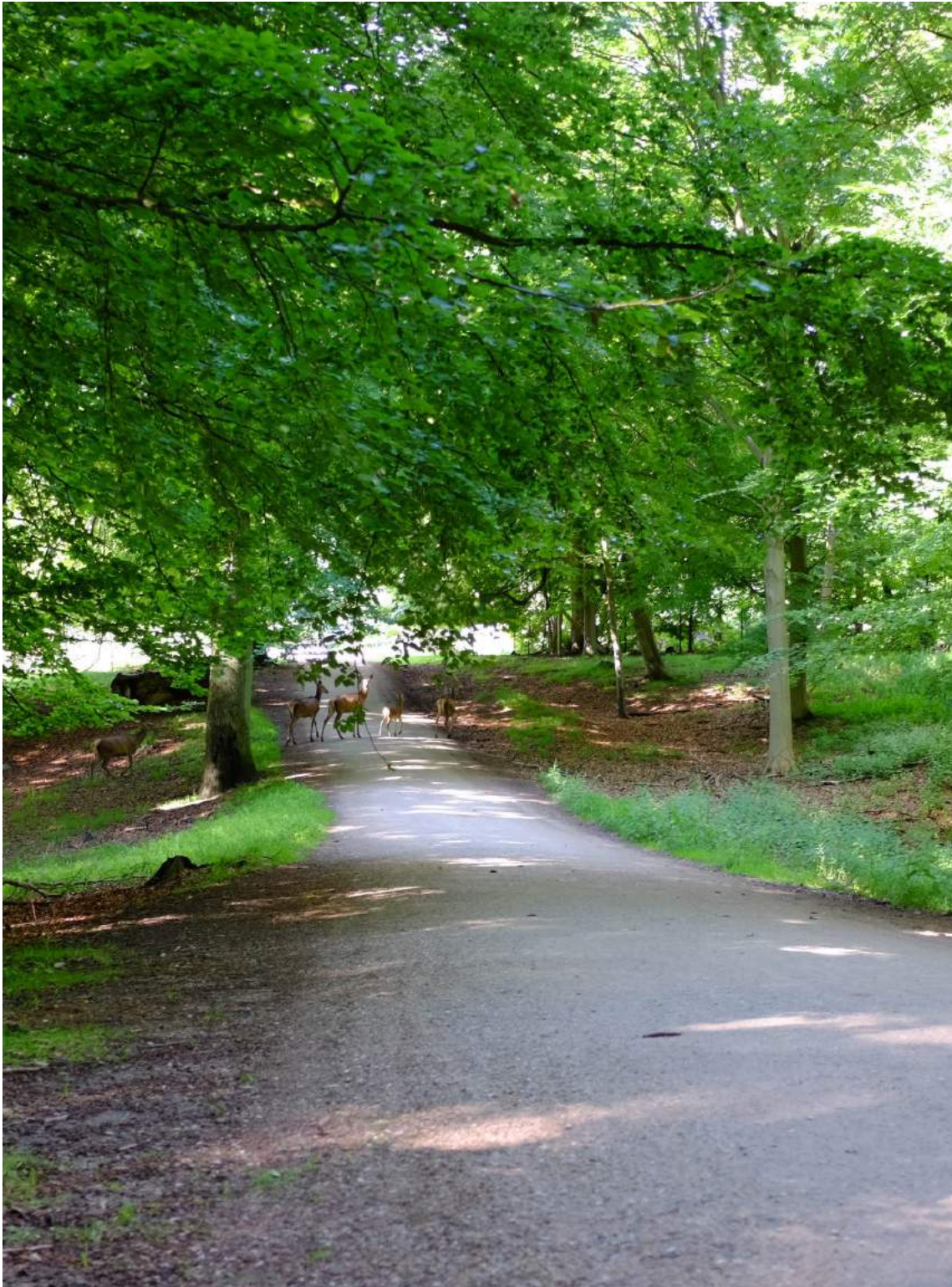
Billedet er ikke bare diverst. Det er også i nogen grad diffust og bærer præg af manglende koordinering. Manglende koordinering af stier og ruter, der går på tværs af kommunegrænser. Men også manglende fælles forståelse og kommunikation: hvordan registreres forskellige stier, hvilke standarder for stier følges, og hvordan gøres det let for brugerne at finde frem til netop de stier og ruter, som de ønsker at benytte? Spørgsmålene er mange, men også forskellige - forskellige aktører og brugergrupper imellem. Det peger ikke mindst interview og workshops i nærværende projekt på.

På baggrund af en proces med inddragelse af undersøgelser og litteratur om danske stier og ruter, en gennemgang af en række udenlandske eksempler og ikke mindst interview og workshops peger denne rapport på 10 anbefalinger, der skal styrke videreudviklingen af rekreative stier og ruter i Danmark:

1. Skab en samlet, velfungerende national formidlingsplatform for stier, ruter og andre friluftsmuligheder
2. Udvikl fælles, nationale standarder for forskellige typer af stier og ruter
3. Kobl etablering af nye stier og ruter på større landskabsprojekter
4. Afprøv nye typer af stier og ruter
5. Etabler støttefaciliteter, som flere brugergrupper har glæde af
6. Gør det lettere at få råd og vejledning om etablering, drift og forvaltning af stier og ruter
7. Prioriter støtte til nye sti- og ruteprojekter, der udvikler nye samarbejds- og finansieringsmodeller
8. Undersøg samfundsværdien af danske stier og ruter
9. Undersøg, hvordan der skabes plads til mange typer af brugere på stier og ruter gennem enten sameksistens- eller separeringsløsninger
10. Styrk den nationale koordinering og organisering

De 10 anbefalinger skal læses i samspil med de vurderinger, der fremgår af kapitel 9.

Skovveje udgør en vigtig adgangsvej til naturoplevelser.

2. Indledning

Der er i disse år stort fokus på fritidsliv i naturen, og Danmark fik i 2015 sin første nationale friluftspolitik, der blandt andet understreger friluftslivets mange forskellige former og betydninger samt pointerer, at friluftsliv er for alle. Stier og ruter er et vigtigt element i at understøtte et mangfoldigt friluftsliv med plads til alle. For stier og ruter spiller en rolle i danskerens hverdagsaktivitet og kan være en vigtig parameter for livskvalitet i lokalsamfund. Det gælder f.eks. i landdistrikterne, hvor adgang til at kunne færdes i den nære natur er en væsentlig motivation for at bosætte sig i landdistrikterne. Men også når det kommer til ferielivet spiller stier og ruter en vigtig rolle. Og rekreative stier og ruter kan give mulighed for at udvikle nye turismeinitiativer, som kan bidrage til at understøtte den lokale økonomi.

Disse og andre gode potentialer ved rekreative stier og ruter dokumenteres i nærværende rapport – ved henvisninger til undersøgelser, litteratur og udenlandske eksempler men også baseret på udsagn fra en række forskellige aktører under interviews eller projektets to workshops.

Mange aktører mener at sådanne potentialer bør forfølges i højere grad end hidtil. Det kan eksempelvis være at skabe bedre adgang til naturen via rekreative stier og ruter til glæde for flere brugergrupper. Det kan være et mere sammenhængende system af rekreative stier og ruter til lands og til vands af en kvalitet, som opfylder nogle minimumskrav om oplevelsesmuligheder og service/faciliteter, tydelig skiltning og formidling af natur, landskab og rutens egenskaber.

Arbejdet og processen var fra begyndelsen guidet af følgende formål:

- At undersøge lærerige og inspirerende erfaringer fra eksisterende sti- og rutekoncepter og certificeringsordninger i ind- og udland
- At komme med forslag til, hvordan der kan etableres et sammenhængende system af rekreative stier og ruter i Danmark, der understøtter friluftslivet til lands og til vands.
- At komme med forslag til, hvordan det kan sikres, at rekreative sti- og ruteforløb overholder særlige, ensartede kvalitetskrav til skiltning, naturformidling, tilknyttede naturfaciliteter og vedligeholdelse.
- At afdække mulighederne for at mobilisere aktører på tværs af feltet i et eller flere tværgående initiativer og herunder mulighederne for at etablere lokale og nationale aftalestrukturer, der udvider offentlighedens muligheder for færdsel i naturen.

Hypotesen for arbejdet har været, at hvis danske stier og ruter skal skabe plads og faciliteter til flere typer af brugere, højere kvalitet i oplevelsen og forbedret adgang til naturen, er der behov for en mere koordineret indsats og dialog på tværs af brugere, foreninger, organisationer, kommuner, turismeaktører og lodsejere. Kort sagt: En fælles retning i udviklingen og planlægningen af stier og ruter. Derfor har netop indsigten i forskellige aktørers behov samt dialogen på tværs af aktører også været et vigtigt element i dette projekt.

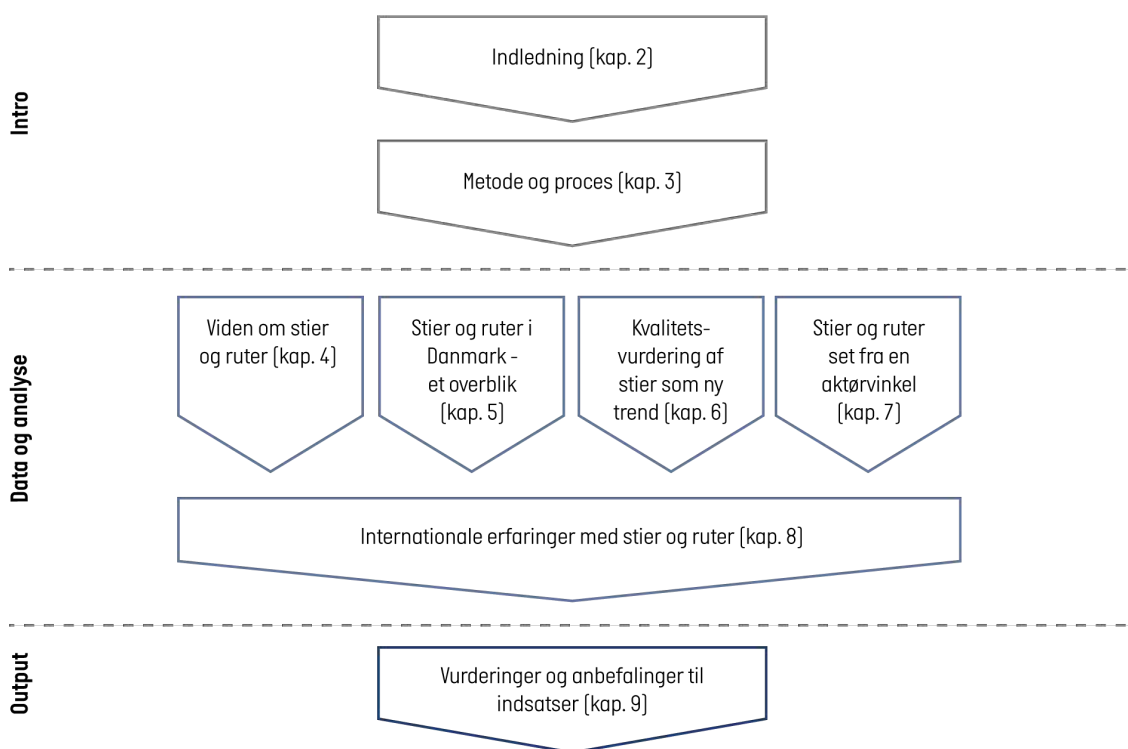
Rapportens opbygning

Som det første giver rapporten en gennemgang af undersøgelser og litteratur om stier og ruter i Danmark. Denne del fremgår af kapitel 4. Dernæst følger et overblik over forskellige typer stier og stikoncepter, samt måder at formidle stier på i kapitel 5. Sticertificeringer har fået meget opmærksomhed de senere år, og forskellige udenlandske ordninger er anvendt og/eller oversat til danske forhold. Dette nye islæt i dansk stiplanlægning og forvaltning behandles selvstændigt i kapitel 6. Undervejs i projektet er en række forskellige aktører med interesse i og/eller indflydelse på stier og ruter i Danmark blevet inddraget. Det er gjort med både individuelle interview, fokusgruppeinterview

og to workshops. De mange input fra denne dialog danner afsæt for en gennemgang af forholdene for stier og ruter set fra en aktørvinkel i kapitel 7, men de indgår også som input til de overordnede vurderinger og anbefalinger i kapitel 9.

Inden vurderinger og anbefalinger i kapitel 9, vendes blikket dog først mod en række af vores europæiske nabolande i kapitel 8. Kapitlet redegør for erfaringer med stier og ruter, formidling, stiplanlægning og stiforvaltning mv., som vil kunne inspirere den fremtidige udvikling af stier og ruter i Danmark. Kapitlet bygger på en længere analyse, som foreligger i en selvstændig rapport (Caspersen et al. 2019).

Den overordnede opbygning af rapporten ses i figur 2.1. Selve processen beskrives i kapitel 3.

Figur 2.1 Opbygning af rapporten, dog uden forord (kap. 0) og resumé (kap. 1).

3. Metode og proces

Analysen bag denne forundersøgelse er baseret dels på kvalitative interviews, dels på workshops og dels på desk research på danske forhold, rammebetingelser og initiativer inden for feltet rekreative stier og ruter. Dertil kommer en analyse af internationale erfaringer med udvikling af rekreative stier og ruter, hvor der er fokuseret på en række europæiske lande, hvor situationen på et eller flere punkter kan sammenlignes med situationen i Danmark.

Inddragelsen af de væsentligste organisationer og myndigheder har udgjort et centralt omdrejningspunkt for forundersøgelsen. I inddragelsesprocessen har vi lagt vægt på at få aktørerne til både at udpege udfordringer og potentialer samt at bidrage med nye perspektiver og udvikle konkrete bud på løsninger. Det hele er gennemført i en proces, hvor selve dialogen undervejs og på tværs af aktørnetværket har udgjort en værdifuld del af det samlede resultat.

Anvendte begreber

- **Stier** er færdselsarealer, der er forbeholdt gående, cyklende, ridende eller andre lette trafikanter. Stier kan være befæstet med forskellige belægninger som for eksempel asfalt, stenmel, grus, sand, flis, bark eller slagger.
- **Spor** er smalle stier, der tegner sig i landskabet som følge af det slid, som brugen efterlader. Hvis et spor fortrinsvis er etableret for vandrere, kaldes det også en trampesti.
- En **rute** er et begreb, der anvendes for en strækning mellem to eller flere punkter. Den består ofte af en eller mange stier. Strækningen vil ofte være fysisk afmærket men den kan også være angivet i folder, på kort eller digitalt. Ruter på vand er eksempelvis svære at afmærke.
- **Faciliteter** i tilknytning til stier og ruter er installationer, der på den ene eller den anden måde gør det lettere og mere bekvemt at anvende dem. Det kan være alt lige fra afmærkning og skiltning til bålpladser og madpakkehuse i tilknytning til stien.
- **Støttepunkter** for friluftslivet er steder i landskabet, indrettet med særlige faciliteter, der kan fungere som udgangspunkt for forskellige aktiviteter.

Der er i undersøgelsen fokus på stier og ruter til lands og til vands og med fokus på ikke-motoriserede færdselsformer.

Definitionerne følger i hovedtræk publikationen "Stier – inspiration til planlægning og forvaltning" fra Friluftsrådet (Lindemann et al., 2011).

Overblik over proces og output

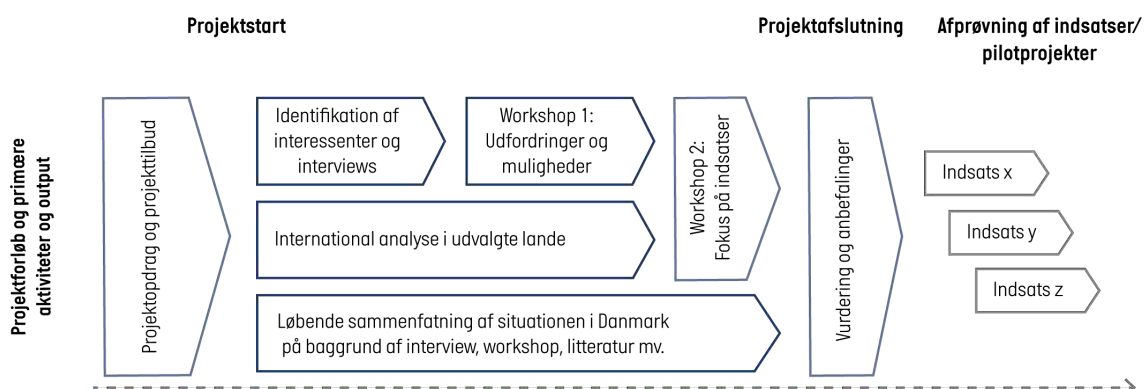
Figur 3.1 nedenfor illustrerer det samlede forløb af projektet fra projektstart efteråret 2018 til projektafslutning marts 2019. Aktiviteter og output er beskrevet med bokse i figuren. Tidslinjen på figuren angiver, at der efter projektets ophør forventes at en række initiativer tages, og at dialogen mellem aktører fortsætter. Det fremgår af boksene i den højre side af figuren.

Forløbet blev indledt med at skabe et overblik over den nuværende situation på sti- og ruteområdet i Danmark. Der blev samlet viden ind fra litteratur om eksisterende undersøgelser og diverse andre kilder. Der blev gennemført en analyse af interessenterne på området og på den baggrund udvalgt et større antal aktører til interviews. Resultatet af interviewene dannede baggrund for de to udviklingsworkshops, som blev gennemført i oktober 2018 og januar 2019.

Der blev i perioden også gennemført en international analyse af stier og ruter i fem lande: Irland, Holland, Tyskland, England og Schweiz. Landene blev udvalgt på baggrund af en screening, hvor flere end de nævnte lande indgik. Det endelige valg af lande blev besluttet på baggrund af diskussion og forslag, der fremkom under både interviews og workshop 1, hvor der var aktører med godt kendskab til udenlandske erfaringer.

Den internationale analyse fokuserede selektivt på en række forhold, som blev vurderet centrale i forhold til den danske situation på sti- og ruteområdet. Analysen skulle beskrive en række eksempler, der kunne medvirke til at inspirere og berige den efterfølgende debat i forbindelse med workshop 2, hvor der bl.a. blev arbejdet med at konkretisere mulige forslag til indsatser. Men den internationale analyse står også som et selvstændigt produkt, der kan anvendes i andre sammenhænge.

På baggrund af de samlede projektaktiviteter har vi foretaget vurderinger og fremsat en række anbefalinger og konkrete forslag til indsatser. Det hele er samlet i nærværende rapport, se strukturen i kapitel 2. Desuden foreligger den internationale analyse i en selvstændig rapport (Caspersen et al. 2019).

Figur 3.1 Projektstruktur, proces og output.

Beskrivelse af de enkelte processer

I det følgende afsnit beskrives de enkelte processer i projektforløbet mere indgående.

Desk research

Der er foretaget en gennemgang af skriftlige kilder, der på forskellig vis beskriver danske forhold, rammebetingelser, efterspørgsel, anvendelse og initiativer inden for feltet rekreative stier og ruter. Dette omfatter litteratursøgning efter danske artikler, rapporter, planmateriale og bøger om stier og ruter eller brugen af naturen. Men det omfatter også gennemgang af hjemmesider med beskrivelser

af projekter, stier, ruter osv. – herunder de forskellige involverede interessenters hjemmesider (se om interessenter nedenfor). Der har været en vekselvirkning mellem gennemgang af skriftlige kilder og interaktionen med de involverede interessenter, der under interview og workshop har peget på eksempelvis relevante rapporter eller hjemmesider. På den måde har der været tale om en løbende og iterativ proces gennem hele projektet og med et samspil mellem litteratur, interview og workshops, se figur 3.1.

Udvælgelse af interessenter

Aktørerne er udvalgt ud fra en interessentanalyse, hvor fokus har været på aktører, der har national orientering og indflydelse. Der er således som hovedregel ikke inddraget lokale aktører, som primært har fokus på et konkret sted eller område. Der er dog inddraget folk, som sidder eksempelvis i en kommune, fordi disse personer ud over konkret viden også repræsenterede stor viden om problemstillinger eller muligheder af national og/eller international karakter. De fleste aktører blev udvalgt fra begyndelsen, men enkelte er inddraget i løbet af processen.

Liste over myndigheder, foreninger, organisationer eller virksomheder, som har indgået i interviews og workshops¹:

- Danmarks Cykle Union
- Danmarks Naturfredningsforening
- Dansk Cykelturisme
- Dansk Islandshesteforening / Dansk Ride Forbund
- Dansk Kano & Kajakforbund
- Dansk Skovforening
- DIF
- DGI
- Dansk Kyst- og Naturturisme
- Dansk Vandrelaug
- Erhvervsstyrelsen
- Foreningen af Danske Santiagopilgrimme
- Friluftsrådet
- KL
- Kommunalt ansatte fra Jammerbugt Kommune, Mariagerfjord Kommune, Rebild Kommune og Rudersdal Kommune
- Landbrug og Fødevarer
- Landdistrikternes Fællesråd
- Naturstyrelsen
- Miljø- og Fødevareministeriet
- Vejdirektoratet
- Udvalgte eksperter/konsulenter herunder fra Foreningen Frie Fugle/Dansk Cykel Safari, Parks 'N' Trails og Rico Boye (selvstændig rådgiver).

---

¹ Antallet af aktører kunne godt have været større og der er ganske givet aktører, som det kunne have været værdifuldt at få med i processen. Men ressourcerne satte begrænsninger for, hvor mange det var muligt at inddrage.

Interview

Der er foretaget omkring 30 kvalitative interviews med en række væsentlige interessenter og eksperter, jf. listen ovenfor. Interviewene er gennemført som telefoninterview eller ansigt til ansigt i perioden september 2018 – februar 2019. Formålet var at få afdækket aktørernes syn på de vigtigste muligheder og udfordringer inden for feltet samt senere i projektperioden at drøfte input til indsatsområder. Det er i denne forbindelse vigtigt at nævne, at interviewene også bidrog til at skabe overblik over situationen i dag samt medvirkede til at præcisere, hvilke udenlandske løsninger der var interessante i en dansk kontekst. Interviewene medvirkede derved til det endelige landvalg for den internationale analyse. I et tilfælde tilbød en aktør at udarbejde et delnotat om nogle specifikke internationale erfaringer².

Workshops

Der blev i projektperioden afholdt to udviklingsworkshops med aktørnetværket. De to workshops blev afholdt henholdsvis d. 24. oktober 2018 og d. 15. januar 2019 med 25-30 deltagere pr. gang.

Viden og konklusioner fra de kvalitative interviews tjente som udgangspunkt for den første udviklingsworkshop, hvor de væsentligste udfordringer og muligheder på feltet blev drøftet. Workshoppen havde fokus på videndeling og afsøgning af muligheder for nye samarbejder, samt på indledende udvikling af konkrete handlemuligheder, ideer og anbefalinger til, hvordan der kan skabes bedre stier og ruter i Danmark.

På den anden udviklingsworkshop blev deltagerne præsenteret for den internationale analyse, som inspiration til udviklingen af danske indsatser. Fokus for workshoppen var at fremkomme med forslag til forskellige indsatser, der kan imødekomme de eksisterende udfordringer på stiområdet.

Der var stor tilslutning til de to heldagsworkshops på tværs af aktører, og mange deltagere gav udtryk for, at de havde fået meget ud af at blive orienteret om initiativer og tiltag hos hinanden og få mulighed for at drøfte udviklingsmuligheder på tværs af organisationsgrænser. Samtidig var der blandt mange et ønske om fortsat at kunne mødes med fokus på fælles udvikling og vidensdeling.

Begge workshops havde fokus på udveksling af erfaringer, idéer og viden aktører/forskere/konsulenter imellem, men var ikke tilrettelagt som egentlige strategiworkshops, hvor prioriteringer skulle laves og beslutninger tages. Dermed er denne forundersøgelses endelige vurderinger og anbefalinger heller ikke et 1:1-udtryk for aktørernes fælles prioritering og vurdering.

Analyse af internationale erfaringer med udvikling af rekreative stier og ruter

Analysen tog afsæt i at undersøge udvikling, formidling og samarbejde på det rekreative område specielt med fokus på vandrestier og -ruter i en række udvalgte lande. En indledende forhåndsudvælgelse blev yderligere tilpasset i forbindelse med den dialog, som vi gennemførte med forskellige interessenter hvilket dels sket i forbindelse med interviews, men også i forbindelse med gennemførelsen af workshop 1. På denne baggrund blev de endelige lande udvalgt; Irland, Tyskland, Holland, Schweiz og England. Landene blev valgt fordi der i alle lande er udviklet metoder og procedurer samt retningslinjer, der sikrer et udbygget netværk af rekreative ruter og stier, og fordi flere af interessenterne netop pegede på disse lande. På flere måder repræsenterer disse lande gode eksempler på hvordan man kan organisere, samarbejde samt formidle rekreative ruter og stier, som kunne være relevante i en dansk kontekst.

---

² Det drejer sig om Jens Erik Larsen fra de Frie Fugle, der bidrog med udredning om formidling af stier i Schweiz.

Analysen af de internationale erfaringer ligger i en udbygget form i særskilt rapport (Caspersen et al. 2019).

Vurderinger og anbefalinger til indsatser

Interviews og workshops med involvering af de mange forskellige aktører gjorde det hurtigt klart, at der ikke findes lette løsninger. Den afsluttende del skal derfor ses som de vurderinger, anbefalinger til indsatser, som vi – på baggrund af interviews, litteraturstudier, workshops, internationale erfaringer, mm. - mener er væsentlige for den videre udvikling af stier og ruter i Danmark.

Hvad ændrede sig undervejs og hvorfor?

Undervejs i processen er der sket en gensidig udveksling af idéer og initiativer hos aktørnetværket. Nogle af de projekter/samarbejder, der i løbet af processen blev konsolideret var bl.a.:

- Naturstyrelsen har sideløbende med dette projekt været i gang med en proces omkring videreudvikling af databasen udnaturen.dk, der samler tilbud ude i den danske natur. Alle brugere har indtil videre kunnet oprette sig som bidragsyder og lægge nye tilbud ind i databasen. I videreudviklingsprocessen har der været talt om at ændre dette, så kun Naturstyrelsen og kommunerne får mulighed for at indlæse data – i hvert fald i en første fase. Målsætningen var af få mere styr på datakvaliteten blandt andet ved at nogle præcise beskrivelser af definitioner. Processen i dette projekt har været med til at skabe fornyet drøftelse af, hvordan brugergrupperne kan bringes tættere på videreudviklingsprocessen og det blev også debatteret, hvorvidt kvalificerede brugerorganisationer med lokalt kendskab skulle kunne bidrage med at lægge data op.
- KL lancerede i november 2018 et nyt kommunalt projekt med fokus på at samle friluftsdatabaser på tværs af kommunegrænser. Målet med projektet er at skabe grundlaget for, at kommunerne kan etablere et samlet system til opbevaring af deres friluftsdatabaser efter fælles standarder. Her tjente det kommunale samarbejde i Nordjyske Netværk for Naturoplevelser (NNN) som forbillede. Projektet adresserer én af kerneudfordringerne i dette projekts analyse, nemlig manglende videndeling og samarbejde på tværs af kommuner i forhold til at sikre ensartede standarder for og formidling af stier og ruter.
- Naturstyrelsen har i begyndelsen af 2019 lanceret af nye retningslinjer for skiltning og samarbejde for stier på tværs af private og Naturstyrelsens arealer. De nye retningslinjer indebærer, at kun én type skiltning fremover vil blive tilladt for at sikre en ensartet kommunikation og oplevelse for alle, der færdes på statens arealer.
- Danmarks Idrætsforbund udkom i marts 2019 med undersøgelsen "Outdooridræt i Danmark – En analyse af idrætsmulighederne i den danske natur", som yderligere understreger behovet for infrastruktur og faciliteter til outdooridræt i naturen.
- Dansk Kyst- og Naturturisme er i skrivende stund i gang en handlingsplan for outdoorturisme, som kommer til at rumme en række anbefalinger til udvikling af kommercielle naturoplevelser baseret på best practice.

Vi har i projektet inddraget denne udvikling i det omfang det har været muligt, hvilket i nogen grad afspejles i de anbefalinger, som projektet fremkommer med.

Markvej ved Skævinge. Markveje udgør som regel eneste adgangsmulighed gennem landbrugslandskabet.

4. Viden om stier og ruter

Samlet set skaber danskernes friluftsliv en omsætning på omkring 30 mia. kr. og en jobskabelse på rundt regnet 30.000 job. Danskere og turister vil ud i naturen! Den 'stille' naturbruger har ikke længere stier og ruter for sig selv, og stadig flere benytter sig af landskabet på nye og mere aktive måder. Det stiller krav om god adgang til naturen. Desværre peger nyere undersøgelser også på, at der mange steder er sket en løbende forringelse af tilgængeligheden, og der er brug for stier, ruter og faciliteter, der imødekommer forskellige brugeres modsatte ønsker og behov.

Mange undersøgelser peger på, at naturen i højere grad end tidligere benyttes til nye former for aktiviteter. Besøget i naturen sker oftere med høj puls som led i motionsaktiviteter (Friluftsrådet, 2017, 2013). Flertallet af voksne sports- og motionsaktive danskere dyrker deres aktiviteter udendørs (Pilgaard and Rask, 2016), og her udgør naturen og naturstier en vigtig og motiverende ramme for aktiviteterne (Laub, 2013; Pilgaard, 2008). Undersøgelserne viser, at 44 % af de voksne udøvere af sport og motion anvender naturen som ramme for den fysiske aktivitet. Endvidere knytter to af de mest almindelige aktivitetstyper sig i høj grad til stier og ruter, nemlig løb (29 %) og vandreture (25 %). Også mindre udbredte aktiviteter kan knytte sig til stier og ruter; nemlig landevejscykling (8 %), mountainbike (6 %), stavgang (2 %) og ridning (2 %) (Pilgaard og Rask, 2016). Procenterne i parentes viser, hvor stor en del af de voksne svarpersoner, der regelmæssigt dyrkede de nævnte aktiviteter. Mange af aktiviteterne foregår selvorganiseret men også på foreningsniveau opleves fremgang for outdoor-idrætten (Lindemann, 2019).

Tallene ovenfor indikerer, at den 'stille' naturbruger ikke længere har naturen for sig selv, men har fået følgeskab af f.eks. løbere, mountainbikere, kajakraere og mange flere. Det stiller krav til, hvordan adgangen til naturen håndteres, og stier og ruter målrettet særlige aktiviteter er en af de metoder, der tages i brug. Naturstyrelsen har eksempelvis i dag mere end 500 km mountainbike-ruter i statens skove³.

Selvom mange nye og aktivitetsprægede former for friluftsliv har stor opmærksomhed, er det stille friluftsliv i form af eksempelvis gåturen, hundelufteren eller det at opleve naturen stadig det mest udbredte (Friluftsrådet, 2017, 2013). Besøg i naturen finder oftest sted tæt på boligen, og der er en stigende tendens til, at man går eller cykler frem for at tage bilen til naturen (Jensen and Cleemann, 2015). En god adgang til naturen til fods eller på cykel er således vigtig for gennemsnitsdanskerens friluftsliv. Dette kommer også til udtryk, når danskerne spørges om, hvad der ville få dem til at komme oftere i naturen. Selvom mere og bedre natur scorer højest, svarer mange, at bedre muligheder for at færdes hen til og rundt i naturområderne ville få dem oftere ud i naturen (Friluftsrådet, 2013; Jensen, 1998).

Nogle steder er stierne lige lovlig meget benyttet til forskellige former for færdsel, og det kan føre til konflikter mellem brugere, herunder mellem de meget fysisk aktive og mere stille brugere. Skræmmende eksempler på modsætninger mellem f.eks. mountainbikere og andre gæster dukker op⁴. Heldigvis tyder de fleste undersøgelser på en god forståelse og hensyntagen mellem brugere, og at udfordringer især knytter sig til nogle udvalgte steder (Skov-Petersen & Jensen, 2008; Jensen 2003). Sådanne resultater kunne indikere behov for separering af færdslen sådanne steder.

³ Se mere her <https://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/aktiviteter/mountainbike>

⁴ Se f.eks. <https://www.skovforeningen.dk/nyhed/saet-farten-ned-vi-ved-hvor-du-bor/>

Skilt fra Pipstorn Skov. Skovgæster, der ønsker at anvende MTB-sport bedes betale via Mobile Pay, således at de bidrager til sporets vedligeholdelse, der varetages af den lokal klub.

Danskernes adgang til naturen kan ses i et bredt samfunds- og sundhedsmæssigt perspektiv, således som det understreges i den nationale friluftspolitik. Jo tættere man bor på et grønt område, des mere øges ens følelse af livskvalitet og nærhed og adgang til grønne områder synes at have en dæmpende effekt på en lang række (livsstils)sygdomme (Engemann et al., 2018; Hansen and Nielsen, 2005; Stigsdotter et al., 2011). Danskernes friluftsliv bidrager også til samfundsøkonomien i form af det forbrug, der knytter sig til aktiviteterne. Det skaber en omsætning på omkring 30 mia. kr. og jobskabelse på små 30.000 job (Jacobsen et al., 2014). Friluftslivet har også en stor regional og

lokal erhvervsmæssig betydning, men samtidig er det også et af de områder, hvor der endnu mangler konkrete opgørelser.

Selvom adgang til naturen er et vigtigt element i danskernes hverdag, knytter en del friluftsliv sig til ferier og turisme. For nogle turister spiller naturen en helt central rolle i valget af destination (Jakobsen et al., 2016). For turisterne er outdoor-aktiviteter som vandring, cykling, ridning og vandsport vigtige nicheprodukter, og det kan være med til at udvide turistsæsonen og sætte destinationer på landkortet for nye typer turister. Mange af de udenlandske kyst- og naturturister er fysisk aktive på ferien i Danmark. Langt de fleste udenlandske kyst- og naturturister er på gåture (70%) men også mange nævner vandreture i naturen (33 %) og korte cykelture (17 %) (VisitDenmark, 2018). Hvis sådan en efterspørgsel skal imødekommes, kræver det dels et udbud af kortere ruter nær destinationen og samtidig handling på tværs af aktører ift. længere ruter, der krydser kommunegrænser.

Initiativer som fonden for Dansk Kyst- og Naturturisme eller Dansk Cykelturisme er udtryk for behovet for og en interesse i at tænke på tværs af aktører. Men mange initiativer trækker dog i forskellige retninger. Nogle søger at formidle stier og naturoplevelser tydeligere over for både turister og lokale brugere på digitale platforme som "Ud i naturen", "Friluftsguiden" eller områdespecifikke apps til mobiltelefoner og tablets. Andre forsøger at markedsføre oplevelser ved anvende et særligt stikoncept (Tegtmeier et al., 2013) eller en af de mange forskellige certificeringsordninger, der efterhånden findes for stier, se mere i kapitel 6. Den internationale undersøgelse, som er gennemført i forbindelse med dette projekt, viser, at der er en række lande i Europa, som har udviklet effektive og velfungerende systemer til formidling af de rekreative muligheder. Ofte kombineres denne formidling med et system af certificeringer, som både virker som en kvalitetssikring og gør ruterne egnede til at indgå i en fælles formidling, se kapitel 6.

Til trods for viften af de nævnte initiativer og på trods af, at både stat, kommuner, lokalsamfund og organisationer har fokus på vigtigheden af gode stier og ruter (Larsen et al., 2003; Lindemann et al., 2011; Olafsson et al., 2015), så går udviklingen ikke nødvendigvis i retning af bedre adgang alle steder. Danmarks Idrætsforbund peger eksempelvis på store forskelle mellem kommunerne, når det gælder muligheder for outdoor sport (Lindemann, 2019). Mange steder er der sket en løbende forringelse af adgangen til naturen i forbindelse med nedlæggelse af gamle markveje (Caspersen and Nyed, 2017). Skiltning mod adgang eller fysiske forhindringer kan være andre faktorer, der begrænser adgangen til at færdes ad veje og stier (www.friluftsradet.dk). Nogle steder kan skiltene være helt lovlige, mens de andre steder kan betegnes som ulovlige skræmmeskilte (Baaner, 2018), uanset at skiltene måske har rod i konkrete gener som lodsejerne oplever – f.eks. løse hunde og efterladt affald (Braunstein et al., 2011; Kyndesen et al., 2016).

Selvom stier og rekreativ færdsel kan være årsag til konflikter mellem lodsejere og gæster, så er det dog ikke ualmindeligt, at lodsejere – trods gener – ender med selv at blive glade for en sti, eller i det mindste finder, at de negative og positive sider opvejer hinanden (Braunstein et al. 2011). Der er også eksempler på, at private lodsejere ligefrem udbygger eller tillader stisystemer til særlige brugergrupper, der ellers ikke ville have adgang de pågældende steder, men som mod betaling får lov til at anvende strækninger på den private ejendom. Det gælder eksempelvis ryttere, som typisk skal betale for adgang til private skove. Men der er også eksempler på aftaler om MTB-spor, som så kan anvendes mod betaling. Rapportens forsidefoto viser et MTB-spor i Piptorns Skov, hvor skovejeren har udlejet retten til at anvende skoven til bl.a. MTB.

Stier er i nogen tilfælde snarere et spor, der opstår på grund af slid fra færdsel snarere end ved etablering af belægning. Her et eksempel på spor i vestjysk klithede.

5. Stier og ruter i Danmark – et overblik

Et fuldstændigt overblik over ruter og stier i Danmark er svært at få, da data er mangelfuld. Dog træder én udfordring tydeligt frem i forsøget på at skabe et godt overblik over danske stier og ruter; nemlig at det er et billede, der skal stykkes sammen af mange forskellige kort og kilder og at ingen har et fuldt overblik over, hvad der findes af rekreative stier og ruter på manglen på nationalt, regionalt og lokalt niveau. Hvis stierne og ruterne formidles, så sker det på et væld af forskellige digitale platforme, og med ofte uensartede standarder for udformning, skiltning, formidling osv. Og der er mange stikoncepter i spil, fra Spor i landskabet over Kløverstier til Naturstyrelsens vandreture m.fl.

Formålet med dette kapitel er at skabe et groft overblik over genstandsfeltet; nemlig stier og ruter i Danmark i dag. Der er tidligere lavet en række rapporter, som redegør for forskellige typer af stier og deres udbredelse. I 2003 præsenterede Idéværkstedet de Frie Fugle et stort forslag til en stiplan over vandre-, cykel- og ridestier i Danmark, som giver en god oversigt (Larsen et al., 2003). Ti år senere lavede Friluftsrådet "Rekreative stier i Danmark 2013 – oversigt, eksempler og inspiration" for Nordea-fonden (Tegtmeier et al., 2013). Der findes også en oversigt fra Danmarks Naturfredningsforening, som giver mange forskellige eksempler på adgangsveje til landskabet (Larsen, 2011).

Oversigten fra 2013 redegør for en række overordnede stikoncepter og subsidiært digitalt formidlede ruter – fortrinsvis lokale initiativer. Dernæst gennemgår oversigten nationale, regionale og lokale stier og ruter. Nærværende kapitel læner sig delvist op ad denne oversigt, men uden at gengive den i detaljer. En række eksempler er ajourførte og vi forsøger at bygge oven på den tidligere oversigt ved at fokusere på perspektiver, som er nye siden 2013. Det drejer sig ikke mindst om de forskellige certificeringsordninger, som efterhånden er taget i anvendelse i Danmark. De fremgår dog som selvstændigt kapitel (6). Certificeringsordningerne uddybes endvidere i den selvstændige rapport om de internationale erfaringer (Caspersen et al. 2019), da certificeringsordningerne har rod i udenlandske koncepter.

I Danmark har man ofte inddelt stier i tre geografiske niveauer, som sandsynligvis har rod i de tre administrative lag: stat, region/amt og kommune. Det er en opdeling, der er blevet anvendt systematisk for det danske cykelrutenet (Larsen et al., 2003), men også for øvrige stityper. I Friluftsrådets oversigt fra 2013 beskrives de tre niveauer således: En national sti er af national betydning, dvs. at den går gennem flere landsdele. En regional sti forløber gennem flere kommuner. Og en lokal sti ligger inden for kommunegrænsen, og stien har fokus på de lokale brugere. Dog kan stien godt krydse eller følge en kommunegrænse således at den reelt strækker sig over flere kommuner (Tegtmeier et al., 2013).

Nationale ruter (inkl. internationale)

Netværket af 11 nationale cykelruter på godt 4000 km. koordineres af Vejdirektoratet. Der findes også ruter, som er led i et internationalt netværk af cykelruter understøttet af organisationen EuroVelo. Derudover findes et system af 26 tematiserede cykelrundture (panoramaruter), som er bundet sammen af gennemgående ruter (en vest- og østdansk rute, der følger eksisterende ruter).

Der eksisterer ikke et netværk af nationale vandreruter som på cykelområdet. Men der findes længere vandreruter på dansk jord. I Europa findes 12 fjernvandreveje – såkaldte E-paths – og to af disse passerer gennem Danmark. Det drejer sig om E1, der løber fra Rønsdam til Grenaa og E6, der

løber fra Kruså til Kastrup. E1 kommer fra Grövelsjön-Sälen i Sverige og fortsætter til Castelluccio i Italien, mens E6 kommer fra Kilpisjärvi i Finland og fortsætter til Alexandroupolis i Grækenland. De enkelte E-paths skal opfylde en række kriterier og skal mindst gå igennem tre forskellige lande. Vedligeholdelsen foretages lokalt af det lokale ERA-netværk⁵. Derudover kan der nævnes en række længere ruter som Nordsøvandreruten, Hærvejen, Klosterruten og Pilgrimsruten.

Regionale afmærkede ruter

Der findes også regionale cykelruter, der er afmærket som de nationale. Mange er oprettet af de daværende amter, men disse ruter er det i dag kommunernes ansvar at holde ajour. Eksempler på regionale cykelruter er blandt andet Fjordstien på knap 300 km. Mange ruter er tilgængelige via VisitDenmarks hjemmeside, men der findes også kortbøger med regionale ruter, blandt andet fra Dansk Cykelturisme.

Regionale vandreruter følger ikke en specifik definition, men i Friluftsrådets oversigt over rekreative stier i Danmark fra 2013 (Tegtmeier et al, 2013) forstås regionale ruter som ruter længere end 10 km. Den nævner en række eksempler, hvoraf nogle har national karakter, blandt andet: Sjællandsleden, Nordsøstien, Drivvejen, Hærvejen, Fjordstien, Øhavsstien, Kyst til Kyst-stien, Vestkyststien, Molsruten, Gendarmstien, Gudernes Stræde, Alsstien, Jyderupstien, Trækstien, Fodsporet og Skjoldungestien. Der er naturligvis kommet flere til siden 2013. Her kan f.eks. nævnes Hedeboostien, Kongeåstien, Marskstien og Camønoen.

På regionalt niveau findes en enkelt, længere riderute i Nordvendsyssel. Dansk Ride Forbund arbejder pt. (2019) med projektet "Naturspor", som skal medvirke til en bedre registrering af og overblik over rideruter i Danmark. Der findes en oversigt med omkring 60 ture fra Dansk Islandshesteforening. Naturstyrelsen har også lavet kort over rideruter på statens arealer.

Nogle ruter følger ikke nødvendigvis en fysisk sti eller et spor. Her ses en del officiel rute ved Nors Sø i Nationalpark Thy, hvor vandrende krydser afgræssede engarealer langs søen. I perioder med meget færdsel vil der sandsynligvis dannes et spor, som folk følger.

1. ⁵ ERA står for European Ramblers Association (Det Europæiske Vandreforbund)

Kongeåstien

Kongeåstien er en 67 km lang sti, der følger Kongeåen, som udgjorde den dansk-tyske-grænse fra 1864 til 1920. Den er medtaget her som et eksempel på en nyere regional sti.

Manglende national formidling

Stien er af høj oplevelsesmæssig kvalitet og har en god ruteangivelse og mærkning, men den formidles ikke igennem hverken friluftsguiden.dk eller uদিনaturen.dk – de to største platforme for sti- og ruteformidling i Danmark, og den figurerer heller på Visit Danmarks liste over vandrestier. Den findes dog på Vejen Kommunes egen stihjemmeside.

Etableringen hviler på et bredt, velfungerende samarbejde

Stien blev etableret som et samarbejde mellem Esbjerg og Vejen Kommune og de berørte lodsejere og er desuden støttet af en lang række parter, som fremgår www.kongeaaen.dk. Der blev i forbindelse med anlæggelse af ruten nedsat en styre- og koordineringsgruppe med medlemmer fra kommuner og lodsejere. Denne gruppe mødes én gang årligt. Derudover afholdes en årlig stigennemgang med lodsejerne.

Brug af egne opmærkningsprincipper

Man har i de to kommuner været vidende om Naturstyrelsens opmærkningsprincipper, men har udviklet en egen metode, herunder også en egen karakteristisk piktogram-pæl. Man har i forbindelse med anlægget af stien undgået asfalt og befærdede veje i det omfang, det var muligt. Infopladser og piktogram-pæle er designet i et samarbejde mellem Vejen Kommune og studerende på designskolen i Kolding. Esbjerg Kommune forpligtede sig i samarbejdet til også at anvende dette design. Langs ruten er der opstillet seks info-områder med shelters og digitale infotavler samt handicapvenlige toiletter og p-plads.

Ikke certificeret på grund af manglende rutevariation

Stien har en god og informativ formidling af natur, landskab og kulturhistorie, men til trods for dette og for den høje oplevelsesmæssige kvalitet kunne den ikke certificeres som Kvalitetssti af Dansk Vandrelaug grundet manglende landskabelig variation langs ruten.

Figur 4.1 Piktogram-pælene langs Kongeåstien. Foto Inge Lise møller Vejen Kommune

Lokalt afmærkede ruter

Der findes mange lokale ruter men ikke en komplet liste over stier. I 2013 foretog Friluftsrådet en forespørgsel blandt alle kommuner, men der er ikke tale om det fulde billede over stier i Danmark, da kommuner blev bedt om at registrere 1-5 ruter. Dette materiale var dog i rapportens bilagsmateriale, som ikke er tilgængeligt længere. Se evt. anvendelse i af data i Olafsson et al. (2015).

Nogle af de lokale ruter, der virkelig har været i vækst i de seneste år, er mountainbikesporene i de danske skove. Mens der i januar 2013 var mindst 44 officielle mountainbikespor (Tegtmeier et al., 2013), er der blot seks år senere hele 137 officielt godkendte og kvalitetssikrede mountainbikespor (Lindemann, 2019). Anlæggelsen af de officielle spor formodes at have medvirket til bedre sameksistens mellem mountainbikere og andre naturbrugere, gennem bedre skiltning, fartchikaner i stikryds osv.

Omfanget af kano- og kajakruter er ikke noget, der er blevet belyst i tidligere undersøgelser. At området er underbelyst, understreges af Københavns Universitets igangværende kortlægning af havfriluftaktiviteter og faciliteter til friluftsliv i kystzonen: <http://havfriluftsliv.dk>. En status på kortlægningen viser, at mange har nogle steder og ruter, som de anvender i forbindelse med blåt friluftsliv (se eksempelvis kort 1.2 i Kaae et al. (2018)). Den mest brugte database / oversigt over kano- og kajakruter er dog ifølge Dansk Kano- og Kajakforbund udinaturen.dk, og her er 19 kajakruter (2019) registreret, men den forventes ikke at tegne et fuldt billede.

Digitalt formidlede ruter

Denne form for formidling er hurtigt voksende, men kvaliteten er meget blandet, se Hjalager et al. (2013) for oversigt over forskellige typer apps til friluftslivet⁶.

Mange stier og ruter formidles via apps og hjemmesider. Formidlingen foretages af forskellige aktører fra private foreninger og organisationer til myndigheder, både lokalt, regionalt og/eller nationalt. Men også privatpersoner lægger ruter og stier ud til benyttelse af andre. Det kan være egne vandre-, løbe-, motionsture mv., som er track'et med GPS og delt på internettet på korttjenester eller via sociale medier. Antallet af sådanne – ikke nødvendigvis lovlige – ruter er umuligt at opgøre.

Regionale ruter præsenteres typisk som regionale apps eller hjemmesider, som eksempelvis "Stiguide Himmerland" eller "Naturlandet Lolland-Falster". Nogle formidlingssider er meget velfungerende og knyttet til en eller et par kommuner, som har et driftsfællesskab omkring en enkelt sti. Kongeåstien er eksempel på et sådant driftsfællesskab med et interaktivt digitalt kort. Andre professionelle formidlingssider er Naturstyrelsens sti- og ruteformidlingsside "Ud i Naturen" og siden "Friluftsguiden", som varetages af en privat virksomhed. Friluftsguiden dækker stiforholdningen for ca. 38 kommuner via deres hjemmeside friluftsguiden.dk, som er inspireret af Swissmobilty, der er omtalt i den internationale undersøgelse knyttet til denne rapport.

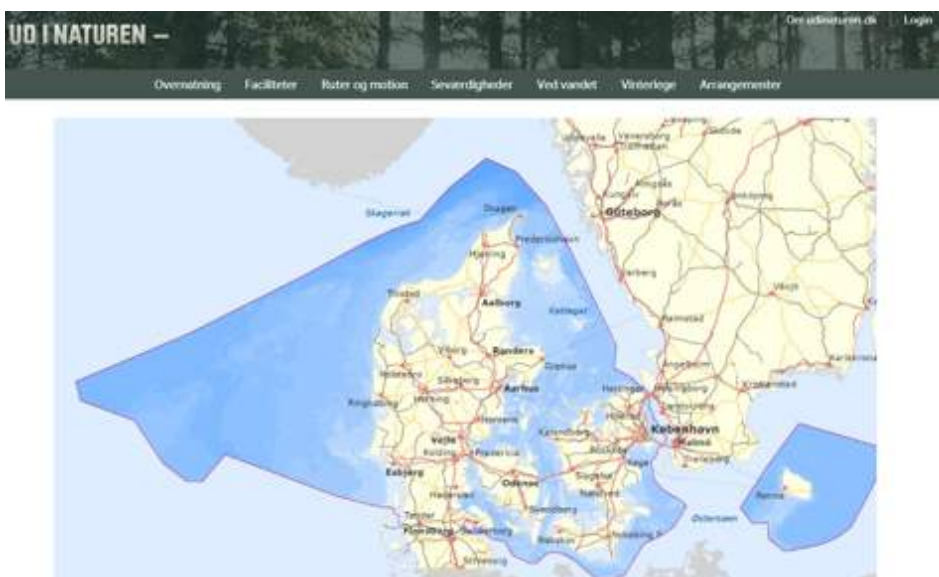
Og ikke mindst formidler VisitDenmark visse stier. Men langt fra alle stier beskrives og formidles via siden og det er kun Hærvejen, som er knyttet til en digital formidling via et link fra denne side. Det samlede billede peger på, at der savnes en fælles, national formidling af stier og ruter, som kan give den rekreative naturbruger et mere fyldestgørende og retvisende overblik over udbuddet – herunder nogle fælles retningslinjer eller standarder for, hvordan stier og ruter beskrives og formidles.

⁶ Der findes en nyere oversigt udarbejdet af et projekt under Center for Børn og Natur. Den findes marts 2019 kun på hjemmesiden for projektet Naturlig Teknik: <http://naturligteknik.dk/oversigt-over-naturlig-teknik/>

Eksempler på dansk digital sti- og ruteformidling

Figur 4.2 Friluftsguidens introside

Figur 4.3 Ud i naturens introside

De to mest udbyggede digitale formidlingssider på det rekreative område er henholdsvis Friluftsguiden, som varetages af firmaet Parks n' Trails på vegne af en række kommuner og Ud i naturen, som varetages af Naturstyrelsen. Ingen af de to sider er komplette på landsplan, men indeholder tilsammen store dele af det danske sti- og rutenet. Det samlede indtryk af den digitale stiformidling i Danmark er, at den er vanskelig at overskue for brugerne. De ene af de to største sider "Ud i Naturen" har primært fokus på de statslige sider, men er samtidig organiseret, så andre kan indlægge data og resultatet er, at formidlingen er af meget varierende kvalitet. Den anden side "Friluftsguiden" formidler stier i en god kvalitet, men denne side dækker under halvdelen af de danske kommuner. Derfor er der set fra et brugersynspunkt behov for en kvalitetsforbedring og komplementering af den digitale formidling

Stikoncepter

Der findes i Danmark en række forskellige stikoncepter, dvs. stier eller ruter, som følger nogle fælles retningslinjer og har en fælles visuel identitet i informationsmaterialet og på rutens vejvisning. Ofte markedsføres disse stier og ruter via kortmateriale, en hjemmeside eller en app. Mange forskellige sti-koncepter udgør måske i sig selv ikke et problem, men der kan være et uforløst potentiale ved den sporadiske formidling af sti-typerne.

Nogle koncepter har fungeret gennem mange årtier, mens andre er nyere:

- **Spor i landskabet:** Bredt forankret samarbejde mellem organisationer, myndigheder og lodsejerorganisationer om afmærkning og formidling af ruter. Sporene baseres på frivillig deltagelse blandt lodsejere, og de kan ligge på en enkelt ejendom eller strække sig over flere. Konceptet har eksisteret siden 1997. www.spor.dk
- **Kløverstier:** Dette koncept er blevet til efter et projekt udført af Friluftsrådet, DIF, DGI, DFIF og en række kommuner. Det blev støttet af Nordea-fonden. Konceptet går ud på at etablere 4 rundture af forskellig længde med samme udgangspunkt. Deraf navnet kløverstier, idet ruter ligger som fire "blade" omkring startstedet. Ruter kan anvendes til både motion og en gåtur, og undervejs skal man kunne opleve den lokale natur og kultur, som skal formidles til brugerne. Der er i dag næsten 70 Kløverstier (2019), der hver har fire rundture. Konceptet kan stadig anvendes men selve projektet er afsluttet. Se <https://www.friluftsradet.dk/kloeverstier>
- **Hjertestier:** Hjerteforeningen står bag omkring 250 (2019) korte afmærkede ruter. De skal gøre det let at træne kredsløbet med en travetur. Hjertestierne tænkes dog også som udgangspunkt for arrangementer og fællestræning osv. Se mere <https://hjerteforeningen.dk/hjertestier/Findveji>.
- **Findveji:** Dette er Dansk Orienterings-forbunds inspiration til ture i konkrete områder over 300 (2019) steder i Danmark. Man følger således ikke en specifik rute men kan sammensætte sin egen ved at vælge poster på et kort. Se mere på <https://www.findveji.dk/>
- **Sundhedsspor:** Dette er et svensk inspireret koncept, som kan anvendes til at måle sit kondital med. Man går eller løber en kort tur og kan så - ud fra alder, højde og vægt - nemt beregne sit kondital og se om man er i passende form. Naturstyrelsen etablerede de første danske spor, og siden har kommuner og foreninger fulgt op. Der er omkring 80 (2019) sundhedsspor i Danmark. Se mere: <https://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/aktiviteter/sundhedsspor/>
- **Naturstyrelsens vandreture:** Naturstyrelsens serie af turfoldere 'Vandreture' er måske det mest velkendte koncept med let genkendelige foldere og kort, som kan printes fra nettet eller fås udvalgte steder. Der findes ca.125 (2019) foldere.

Mange aktører har lavet turforslag og foldere over ruter i naturen, herunder Danmarks Naturfond/Danmarks Naturfredningsforenings informationsfoldere over fondens arealer, Skovforeningens foldere med vandreture i skove ejet af private m.fl. og Fugleværnsfondens foldere om fondens naturreservater. Margueritruen er et lidt anderledes eksempel på et koncept. Det er oprindeligt tænkt til biler, men også kan anvendes til eksempelvis turcykling.

Konceptet Kvalitetsstier, som Dansk Vandrelaug står bag, er et koncept, som er kommet til de senere år. Kvalitetsstier og nogle udenlandske koncepter beskrives i kapitel 6.

6. Kvalitetsvurdering af stier som ny trend

Certificering af stier og ruter kendes fra udlandet og anvendes i forbindelse med anlæg, udvikling og markedsføring af stier og ruter af en særlig høj kvalitet. Men certificerede stier og ruter findes også i det danske landskab og der sker i øjeblikket en hastig udvikling af især to certificeringsprincipper. Den internationale analyse viser, at der findes flere systemer, men en fælles officiel dansk standard findes ikke, og brugen af forskellige udenlandske certificeringer bidrager ikke til at skabe et mere ensartet overblik over stifeltet, snarere tværtimod. Desuden er certificeringsprocessen ressourcekrævende, og flere steder har det danske landskab svært ved at leve op til de store variationskrav, som flere af ordningerne stiller. Sideløbende med en øget brug af udenlandske certificeringer udvikles ligeledes forskellige danske tiltag på vandre-, cykel- og MTB-området, der på forskellig vis kan skabe en øget kvalitet af stier og ruter i Danmark.

Indledning

I dette kapitel undersøger vi nye måder at kvalitetsvurdere og certificere stier og ruter i Danmark – en udvikling, der er i hastig vækst. Det skal bemærkes, at certificeringsordningerne uddybes i den selvstændige internationale analyse (Caspersen et al., 2019), da certificeringsordningerne har rod i udenlandske koncepter. Se også kapitel 7, hvor vi kommer ind på aktørernes vurdering af certificeringsordningernes potentiale.

En certificering har afsat i en lang række kvalitetskriterier, som en sti/rute skal opfylde for at blive certificeret. Certificeringen består i, at en organisation ved besigtigelse af stien kontrollerer og berigtiger, at de relevante kriterier er overholdt. Når en sti enten er certificeret eller klassificeret/mærket efter en bestemt ordning, er det herefter tydeligere for brugeren, hvad han eller hun kan forvente mht. skiltning, mærkning, belægning og faciliteter, forudsat at brugeren i et eller andet omfang kender til ordningens krav og standarder eller har en viden om det *brand*, der ligger bag. Ofte stiller certificeringer også krav til variation i det omkringliggende landskab, dvs. at man får mulighed for forskellige landskabsoplevelser undervejs.

En certificering er med andre ord en slags sikkerhed for brugeren for en god, rekreativ oplevelse, der ofte vil være lidt ud over det sædvanlige. Derfor kan certificeringen også være med til at markedsføre et område og gøre det attraktivt for nye besøgende. Det er dog vanskeligt at dokumentere den egentlige effekt af disse ordninger i Danmark, da der endnu ikke er gennemført systematiske undersøgelser af disse, men flere af de interessenter, der blev interviewet eller deltog på workshops, vurderede at konkrete certificeringer havde haft en markedsføringsværdi og tiltrukket flere brugere.

Når en sti/rute har opnået en certificering, kræver det både jævnlig vedligeholdelse og ofte en økonomisk indsats at bevare certificeringen. Certificerede stier og ruter kontrolleres løbende og skal typisk re-certificeres med få års mellemrum, for at sikre kvaliteten på stien, så brugerne kan være sikre på at få en stioplevelse af høj kvalitet.

Foruden certificeringer benyttes der i Danmark og udlandet også det vi kan kalde 'fælles (kvalitets)standarder' for stier og ruter. Også disse omfatter en række kriterier, men de er typisk mere rummelige, idet at stier og ruter som blot opfylder nogle grundlæggende krav stadig kan indeholdes. Desuden findes i Danmark også mærkningsordninger, som primært grupperer stierne/ruterne ud fra fx sværhedsgrad.

I løbet af de sidste 10 år, har vi i Danmark bl.a. benyttet os af følgende certificerings- og mærkningsordninger (alle uddybes løbende i kapitlet):

- 2009: Dansk Vandrelaug indfører Kvalitetsstier
- 2014: Dansk Cykelturisme indfører Cykelrutetjek
- 2015: European Ramblers Association godkender det første Leading Quality Trail i Danmark (organisationen er startet i Tyskland i 1969)
- 2016: Dansk Cykle Union, DGI og Naturstyrelsen indfører skiltemanual til mountainbikeruter
- 2016: Deutsches Wanderinstitut godkender den første Premium Rundwanderweg i Danmark (organisationen har eksisteret i Tyskland siden 1999)

At mærkningsordninger og certificeringer af forskellig slags har fundet vej til flere danske stier de senere år, er der sandsynligvis flere årsager til. Én årsag er, at interessenter vurderer, at efterspørgslen på gode kvalitetsstier er stigende, både i forhold til bedre skiltning og afmærkning, bedre formidling, og ønsker fra turister om god adgang til naturen og grønne oplevelser. Potentialet i at en certificering kan tiltrække turister til et område fremhæves og konstateres også, som nævnt ovenfor.

Eksempel på en certificeret vandretur Tranum-Fosdal

Vandreruten Tranum-Fosdal i Jammerbugten er en vandresti på 11 km, der er anlagt af Tranum Landsbyråd i samarbejde med Naturstyrelsen og Jammerbugt Kommune. Stien er certificeret efter tyske principper som en Premium Wanderweg i 2018. I forbindelse med projektet er stien blevet gennemgået og den ansvarshavende stikordinator fra Tranum Landsbyråd er blevet interviewet. Stien kombinerer nyanlagte strækninger med allerede eksisterende, og både nye og gamle strækninger følger det tyske vandreinstituts principper. Ved start og slut findes gode informationsskiltene. Foruden informationsskiltene er der foretaget en opmærkning i form af piktogramskilte for hver 250 til 300 meter. Der er også etableret faciliteter som toiletter, bænke og udsigtpunkter undervejs. Stien har efter dansk målestok en særdeles god og hyppig mærkning. På mange af skiltene fremgår det fx, hvor mange kilometer, der er tilbage. Stien kræver, på grund af den gode mærkning, ikke specielle forudsætninger mht. orientering. Samtidig er den bevidst anlagt, så der opleves en stor landskabelig variation undervejs i forløbet, både i skoven og i det åbne land. Endelig bevirker de gode parkeringsmuligheder, at den er meget let tilgængelig. På grund af disse forhold appellerer den også til grupper, som normalt afholder sig fra at gå i skoven. Samlet betragtet er der tale om en sti, hvor store rekreative oplevelser er forenet med gode faciliteter. Det er tydeligt, at der er gjort noget ud over det sædvanlige, hvilket især skyldes certificeringen og de dertil knyttede krav. Derved adskiller den sig fra mange mere traditionelle stier i det danske landskab. Og fordi den følger det tyske vandreinstituts certificeringsprincipper, formidles den også på vandreinstituttets tyske hjemmeside.

Figur 6.1 viser den 11 km lange Tranum-Fosdal sti opmærket i samarbejde mellem Tranum landsbylaug, Naturstyrelsen og Jammerbugt Kommune.

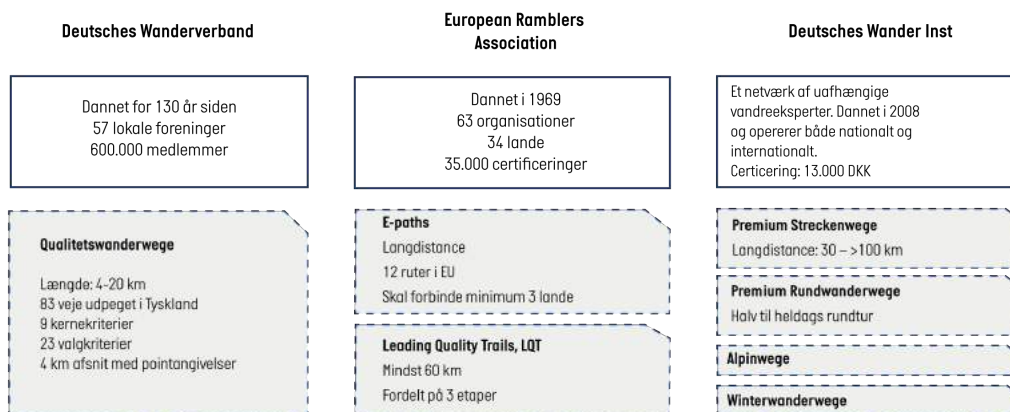
Figur 6.2 Med 250 til 300 meters mellemrum er der opstillet piktogrampæle. Nogle af disse informerer om den resterende afstand og samtidig indeholder de opmærkninger relateret til Naturstyrelsens eget stisystem i de tilfælde, hvor der er sammenfald mellem stisystemerne.

Figur 6.3 Flere steder undervejs på den 11 km lange rundtur er der opstillet informationstavler, der blandt andet viser kort over ruten.

Udenlandske certificeringer i Danmark

Måske som konsekvens af en manglende dansk certificeringsprotokol, eller som et forsøg på international markedsføring, ses i øjeblikket gennemførelse af forskellige udenlandske certificeringer af danske vandrestier. De anvendes dels i forbindelse med anlæg af nye stier, dels sker der nogle steder en tilpasning af en allerede eksisterende sti til en given certificering. Internationalt findes der adskillige certificeringssystemer for vandrestier, men i Danmark er der især tale om to tyske systemer, og dertil kommer et mere europæisk orienteret system, dog med et tysk udspring, se figur 6.1.

Figur 6.1 Tyske og europæiske certificeringsordninger anvendes nu flere steder i Danmark. Med disse certificeringer opnås også en international branding af ruterne igennem de tilknyttede hjemmesider.

De ovenstående certificeringsordninger er karakteriseret ved meget klare regelsæt, som skal overholdes langs hele stiforløbet. Der kan være tale om krav til f.eks. scenisk variation, skiltning, toiletforhold, udsigtspunkter m.m. Som nævnt beskrives certificeringerne i den internationale rapport (Caspersen et al., 2019), men kriterierne er gengivet i bokse her i kapitlet.

Deutsches Wanderverband: Qualitätswanderwege

Deutsches Wanderverband er den ældste af de tre tyske vandreorganisationer. Den er dannet for 130 år siden og kan sammenlignes lidt med Dansk vandrelaug, dog noget mere omfattende, da Deutsches Wanderverband består af 57 lokale foreninger og 600.000 medlemmer. Organisationen har specielt fokus på udpegningen af Qualitätswanderwege eller "kvalitetsvandreveje", som udpeges efter en lang række kvalitetskriterier.

Hvornår:

Denne certificering er medtaget, da den sammen Leading Quality Trails fra ERA (se efterfølgende) udgør afsæt for Dansk Vandrelaugs forslag til certificerede kvalitetsstier (den har været en del af grundlaget for denne siden 2009).

Udbredelse:

Certificeringstypen anvendes ikke som enkeltstående certificeringsordning i Danmark, men udgør det primære grundlag for udviklingen af de danske kvalitetsstier.

Qualitätswanderwege (kvalitetsvandreveje)

- Længde: 4-20 km
- 83 veje udpeget i Tyskland
- 9 kernekriterier
- 23 valgkriterier
- 4 km afsnit med pointangivelser

Kriterier:

Det er et meget grundigt certificeringssystem, hvor de 23 kriterier og de ni kerneområder bliver vurderet over en strækning på 1 km. Efter hver km opgøres forholdene efter et skema, som følger et punktsystem. I løbet af hver km skal stien opfylde mindst 11 punkter ud fra de anvendte valgkriterier, og i løbet af hele strækningen skal alle kernekriterier være opfyldt. Certificeringsprocessen følger ni kernekriterier og 23 valgkriterier, opdelt i fem områder:

- Vejformat (sti, overflade, bredde)
- Vandrevejledningssystem (skiltning, mærkning)
- Natur/landskab (naturattraktioner, landskabsformationer)
- Kultur (regionale seværdigheder, monumenter)
- Civilisation (kroer, offentlig transport, parkering, miljø)

Proces:

Selve certificeringsprocessen foregår i et forløb, hvor en fastsat procedure følges:

- En interesseret region (turistforening, stort naturreservat, vandreture mv.) kontakter den tyske vandreforening for at starte kvalitetsprocessen
- Deutscher Wanderverband Service GmbH tilbyder et til to dages landsdækkende kursus
- De uddannede personer indsamler de data, der er nødvendige for kvalitetsvurderingen på de berørte ruter og evaluerer dem for første gang (analyse af deres styrker og svagheder). Mangler i stikvaliteten kan identificeres og mulighederne for kvalitetsforbedring undersøges og afhjælpes om muligt.
- Hvis stien opfylder kriterierne for en kvalitetsrute, kan der indgives ansøgning om certificering, som sendes til DW
- Der indsamlede data evalueres og analyseres uafhængigt af DW
- Sporet kontrolleres af kvalificeret personale fra DW
- Hvis testen er positiv, modtager stien certifikatet "Quality Trail of Hikeable Germany"
- Efter 3 år skal stien kontrolleres igen. Der skal sikres en permanent pleje og regelmæssig kontrol under treårsperioden.

European Ramblers Association: Leading Quality Trails

European Ramblers Association er en international orienteretvandreorganisation med hovedsæde i Kassel Tyskland. Organisationen blev stiftet i 1969 med det formål at skabe mulighed for, at vandreinteresserede kunne færdes på tværs af Europa i et homogent og ensartet stinetværk. European Ramblers Association består i dag af 58 organisationer og de har udstedt ca. 35.000 certificeringer fordelt på 32 lande. European Ramblers Association har to forskellige certificeringer: E-paths and Leading Quality Trails.

Hvornår:

Gendarmstien er den eneste Leading Quality Trail i Danmark og blev certificeret i 2015.

Udbredelse:

Anvendt på Gendarmstien i Danmark.

Kriterier:

Vandreruterne skal være mindst 60 km lange fordelt på 3 dagsetaper. Derudover skal følgende kriterier være overholdt:

23 valgkriterier, som skal opfyldes pr. 4 km, har hovedoverskrifterne:

- Vejtype
- Rutemarkering
- Natur/landskab
- Kultur
- Civilisation

7 kernekriterier som skal opfyldes pr. dagsmarch:

- Sikkerhed
- Sværhedsgrad pr. dagsetape
- Information ved start/slut
- Mobilitet, bymæssig bebyggelse, tog, bus, p-plads, taxi
- Overnatning
- Bagagetransport
- Privat ejendom

8 kernekriterier som skal opfyldes for hele strækningen (i DK):

- Natursti
- Besværlig vej
- Fast vej
- Befærdet vej
- Fortov/cykelsti
- Brugervenlig afmærkning
- Landskabsændring
- Oplevelsespotentiale (natur, landskab, kultur)

Proces:

Leading Quality Trails (LTQ):

Stien gennemgås af en kontrollant ud fra de ovenstående kriterier. Det er typisk for en certificeringsproces, at rutens kvalitet registreres og dateres med faste, korte intervaller, og der uddeles en karakter for det enkelte delstykke.

Hvis hele stien opfylder alle kriterier, udstedes der et certificeringsbevis. En certificeret sti skal typisk gennemgå løbende kvalitetssikring og opdatering er certificeringen med få års mellemrum.

Deutsches Wanderinstitut: Premiumwanderwege

Deutsches Wanderinstitut blev dannet i 2008, og består af et netværk af uafhængige vandreaksperter. Instituttet operer både nationalt og international, og har til formål at forbedre, udvikle og formidle mulighederne for vandring i Tyskland og i andre europæiske lande. Instituttet er karakteriseret ved, at det kombinerer både teori og praksis. DWI's anbefalinger og verificeringsforslag er derfor baseret på forskningen inden for området, og de har ud fra denne forskning udviklet en række forskellige stikoncepter. En af disse er certificeringen Premiumwanderwege.

Hvornår:

I 2016 blev den første Premiumwanderweg godkendt i Danmark og senere hen er tre andre stier også blevet godkendt.

Udbredelse:

Deutsches Wanderinstitut benytter følgende fire certificeringskategorier:

- Premium Streckenwege: langdistance 30-100 km
- Premium Rundwanderwege: halv til heldags rundtur
- Alpinwege
- Winterwanderwege

I Danmark er der certificeret fire Premiumwanderwege:

- Mariager Fjordruten
- Vandreruten Tranum-Fosdal
- Rebild bakker Ruten
- Husby Klitplantage Ruten

Kriterier:

Denne certificering består af 34 kriterier, som skal gennemgås for hver kilometer. Kravet til antal opfyldte kriterier varierer alt efter rutens type.

Hovedoverskriften for de 34 kriterier er:

- Belægning
- Trafiksikkerhed
- Sammenhæng
- Rutens sværhedsgrad
- Brugervenlig markering
- Afvekslende landskab
- Intensivt anvendt miljø

Proces:

Instituttet arbejder internationalt og udsteder et bevis til stier, der f.eks. kan certificeres som Deutsches Wandersiegel Premiumweg. En certificering gælder i tre år og koster ca. 2000 euro.

I 1999 udviklede instituttet et katalog, som bruges i forbindelse med certificeringen. Kataloget er med til at kvalitetssikringen og beskrivelsen af ruterne bliver meget præcis og objektiv.

Hvordan certificeres en sti eller rute?

Et certificeringsforløb består typisk af en kort introduktion til de kvalitetsforhold, som er forbundet med den pågældende certificering. Et eksempel er European Ramblers Association (ERA), som har certificeret Gendarmstien i Sønderjylland som Leading Quality Trail (LQT)⁷. Gendarmstien er i øjeblikket den eneste af denne type i Danmark. Derudover findes der en på Kullen i Sverige⁸. ERA har udarbejdet retningslinjer, der er tilpasset danske forhold efter certificeringen som LQT⁹, og de anvendte certificeringskriterier er tilgængelige via link i fodnote herunder og i beskrivelsen i boksen.

Stien skal gennemgås af en kontrollant, som ikke må være hjemmehørende i området, og som derefter udsteder et certificeringsbevis. En given sti skal typisk gennemgå en opdatering med få års mellemrum. Det er typisk for en certificeringsproces, at en given rutes beskaffenhed registreres og inddateres med faste, korte intervaller, og der uddeles samtidig karakter for det enkelte delstykke, som det er tilfældet med LQT-stierne. Det tyske Deutsches Wander Institut anvender en lignende certificeringsprocedure. Institutet arbejder internationalt og udsteder et bevis til stier, der eksempelvis kan certificeres som Deutsches Wandersiegel Premiumweg. Certificeringen som Premiumweg er indtil videre blevet anvendt til at certificere fire stier i Danmark¹⁰, bl.a. Mariager Fjordruten og Vandreruten Tranum-Fosdal, se tekstboksen ovenfor.

De mange kriterier sikrer, at stierne har en høj kvalitet set fra brugerens perspektiv, men bevirker også, at etableringen og vedligeholdelsen af stierne er mere besværlig og omkostningsfuld end ved traditionelle stier. Med andre ord kan de tyske klassificeringer forekomme noget omstændelige. Vi ser da også i Danmark alternativer til de udenlandske certificeringsordninger.

Danske tiltag for en øget kvalitet af stier og ruter i Danmark

De seneste ti år har også nogle danske mærkningsordninger/kvalitetsvurderinger for stier og ruter set dagens lys i Danmark; for vandre-, cykel- og MTB-ruter. Hvor Dansk Vandrelaugs 'Kvalitetsstier' og Dansk Cykelturismes 'Kvalitetstjek af cykelruter' har et specifikt fokus på at højne kvaliteten af ruterne, så er MTB-mærkningsordningens primære formål, at brugerne bedre kan finde vej og vælge ruter tilpasset egne evner (mærkning af sværhedsgrad).

'Kvalitetsstier' er på mange måder et dansk svar på de tyske/europæiske certificeringsordninger, der vinder frem herhjemme, og dermed også en certificering, der kan opnås, hvis visse kriterier opfyldes og vedligeholdes over tid. Kvalitetsstierne følger langt hen ad vejen de samme kriterier som de tyske Qualitetswanderwege, men der er ikke samme krav til fysisk vejvisning og skiltning, og i mange tilfælde er der ikke opsat informationstavler. Kvalitetsstierne formidles primært digitalt via en gratis app. Der er i øjeblikket certificeret 24 stier og antallet stiger fortsat. Når det er muligt at certificere så stort et antal stier på relativt kort tid, skyldes det blandt andet, at mange af stierne allerede følger etablerede stiforløb. Der er altså - i de fleste tilfælde - ikke tale om nye stier, men om et kvalitetsstempel af eksisterende stier og ruter.

'Kvalitetstjek af cykelruter' er ligeledes en certificeringsmodel, men adskiller sig ved en større rummelighed i form af, at en given rute certificeres med 1-5 stjerner. På den måde kræves der ikke et vist kvalitetsniveau for at blive certificeret, samtidig med at certificeringen skaber et incitament til et opfølgende rutetjek efter, kvaliteten på strækningen er blevet øget. Baggrunden for at lave ordningen var da også en bekymring for, at lande som Tyskland, Østrig, Schweiz og Holland i dag ofte

⁷ <https://sonderborgkommune.dk/sites/all/files/Forvaltninger/oekonomi-teknik-miljoe/vand-natur/foldere/the-gendarme-path-folder-2018.pdf>

⁸ <http://www.era-ewv-ferp.com/programs/lqt-be/>

⁹ http://www.era-ewv-ferp.com/fileadmin/_migrated/content_uploads/LQT_criteria_Denmark.pdf

¹⁰ <https://www.wanderinstitut.de/premiumwege/daenemark/#top>

fremhæves som førende på cykelturismeområdet. Dermed er Danmark sat i en ny konkurrenceposition, hvor det at have et omfattende skiltet rutenet ikke længere er tilstrækkeligt. Der er ligeledes behov for at øge kvaliteten af cykelruterne til glæde for cykelturister såvel som andre rekreative cyklister.

Skiltning af mountainbikeruter med sværhedsgrader

En stigende interesse for at køre mountainbike har betydet, at mountainbike-stier er den stitype, der har været i størst vækst i Danmark i de seneste år. Sportens popularitet skaber fortsat et behov for flere stier og for større variation i stiernes sværhedsgrader. På denne baggrund har Naturstyrelsen, DGI og Dansk Cykle Union udviklet fælles anbefalinger med det mål for øje, at der fremover skabes en gennemskuelig standardiseret dansk praksis for mærkning af mountainbikeruter på tværs af ejere og aktører.

Skiltningen har tre formål:

- At MTB'ere kan finde vej rundt på rutenettet
- At MTB'ere har mulighed for at vælge ruter tilpasset egne evner
- At højne sikkerheden for MTB'erne ved tydelig indeksering med sværhedsgrader, så man ikke uforvarende kommer ind i risikofyldte situationer.

Hvornår:

Mountainbikeskiltemanualen blev udviklet i 2016.

Omfang:

I 2000 var der ét mountainbikespor, i dag er der ca. 200 etablerede og afmærkede spor.

Kriterier:

Et spor gradueres efter dets sværeste sektioner og ikke ud fra en gennemsnitsbetragtning. Sporets længde og højdemeter (den fysiske udfordring) indgår ikke i vurderingen af et spors sværhedsgrad. Tekniske passager vurderes ud fra en samlet vurdering af underlag, bredde, længde og fald/stigning. Vurderingen afhænger også af intensiteten.¹¹

Proces:

Det er op til den enkelte ejer af naturområderne, om denne ønsker skiltemærkningen indført på sine naturarealer¹².

¹¹ <https://www.dgi.dk/media/8254/mtb-skiltemanual.pdf>

¹² [https://naturstyrelsen.dk/naturopolevelser/aktiviteter/mountainbike/#{"x":725548.4922691884,"y":6177195.180704192,"zoom":4}](https://naturstyrelsen.dk/naturopolevelser/aktiviteter/mountainbike/#{)

Dansk Vandrelaug: Kvalitetsstier

Dansk Vandrelaug (DVL) har udviklet en certificeringsordning til kortere danske vandreruter på max 20 km. Certificeringen udspringer af det europæiske Leading Quality Trails, som alene er målrettet ruter på min. 50 km. Lige som Leading Quality Trails, så er Kvalitetsstier inspireret af organisationen Deutsches Wanderverbands kriterier til deres certificering af Qualitetswanderwege.

Kvalitetsstier er desuden tilpasset danske forhold, da de mange kriterier ville bevirke, at etableringen og vedligeholdelsen af stierne blev mere besværlig og omkostningsfuld end ved traditionelle stier i Danmark.

Hvornår:

I 2009 gennemførte Dansk Vandrelaug et pilotprojekt omkring Hærvejen, og har efterfølgende introduceret kvalitetsstier i det øvrige Danmark.

Omfang:

24 kvalitetsstier, som primært formidles digitalt via den gratis Viewranger-app.

Stityper:

Der anvendes syv forskellige stiklassifikationer, som alle er tilknyttet forskellige krav:

- Vandresti
- Natursti
- Kultursti
- Familiesti
- Gastronomisk sti
- Komfort sti
- Bysti

Kriterier:

- Naturstier (markvej, græsvej, sandet vej) skal udgøre mindst 35 % af stien
- Asfalt må højst udgøre 10-35% af stien, afhængig af stitypen
- Befærdet vej må ikke være mere end 300 m i alt
- Der skal i gennemsnit være mindst én natur- eller kulturattraktion pr. km. Dette kan f.eks. være skovsceneri, fjord/bugt, kystskrænt, fin biotop, å, bakketop, mindesten, kirke, historiske bygninger.
- Der skal i gennemsnit være mindst to oplevelsespunkter pr. km, som er ovenstående natur- og kulturattraktioner samt landskabsændringer.
- Max 3-5% af ruten må have intensivt udnyttede områder (f.eks. motorveje, industriområder)
- Ruten skal være ordentlig afmærket med foldere, skilte og/eller elektronisk
- Stien skal have et tydeligt udgangspunkt med informationstavle

Proces:

Dansk Vandrelaug godkender og kvalificerer kvalitetsstierne i Danmark. Stierne re-certificeres hvert tredje år.

Dansk Cykelturisme: Kvalitetstjek af cykelruter

Dansk Cykelturismes test af skilte cykelruter har til formål at forbedre cykelruterne for cykelturister. Formålet med testen er at foretage en uvildig bedømmelse, der bygger på objektive kriterier. På baggrund af testen kan cykelruten blive bedømt med en til fem stjerner. På baggrund af testen har kommuner og andre relevante det tilstrækkelige vidensgrundlag til at udbedre mangler og løfte kvaliteten.

Hvornår:

Manual til test af skilte cykelruter blev udviklet i 2014, i forbindelse med projektet "Powered by Cycling: Panorama 2014".

Omfang:

En fjerdedel af de 12.000 km. danske skilte cykelruter er blevet testet.

Kriterier:

Da testen har til formål at forbedre cykelruterne for cykelturister, fokuserer den på de parametre, der har størst betydning for rekreativ cykling. Nogle af de parametre, der kigges på ved rutetjek er:

- Trafikmængder – årsdøgnstrafik
- Hastighed – fart
- Sti og trafiktyper
- Belægning – bund
- Fremkommelighed – barriere
- Skiltning
- Kulturoplevelser
- Naturoplevelser
- Mad og drikke
- Service
- Overnatning
- Cykelservice

Proces:

Rutetjek udføres af Dansk Cykelturisme på cykel til en pris på 300 kr/km (ekskl. moms) for gennemkørsel af en rute inkl. rapport. Den rute der skal testes, inddeles i etaper efter kommunegrænser, og etaperne inddeles derefter i veje og stier, således at for hver gang ruten følger en ny vej eller sti, anvendes et nyt testskema. Rutetjekket kan også bruges i forbindelse med udvikling af nye cykelruter. Det kan være med til at sikre, at det er den bedst mulige rute, der afmærkes.

Fordele ved certificering

En certificering vil i mange tilfælde bevirke et kvalitativt løft af stien både i forhold til anlæg, udformning, forløb og faciliteter. Ofte er der i forbindelse med en given certificeringsordning også en vejledning, der kan være hjælpsom i forbindelse med anlæggelsen. Det kan være fokus på landskabs- og naturoplevelser og faciliteter, som skiltning, bænke, udsigtsposter toiletter m.m.

Når en sti certificeres ud fra en given certificeringsordning, vil det også gøre formidlingen enklere og mere effektiv, både ude på selve stien og på diverse digitale platforme. Certificeringen vil også sikre, at brugerne nemt kan afkode, hvad de kan forvente af den pågældende sti på grund af det genkendelige, ensartede koncept. Benyttes én af de internationale certificeringsordninger, vil stien eller ruten samtidig blive formidlet via internationalt orienterede hjemmesider og dermed potentielt nå ud til en større målgruppe.

Mariagerfjord Kommune har fået certificeret en eksisterende sti rundt om fjorden som en Deutsches Wandersiegel Premiumweg. Kommunen har oplevet certificeringen som en vigtig døråbner til det tyske marked, hvor stien har fået megen omtale. Det er ifølge kommunen blevet omsat til mange tyske besøgende i løbet af 2018 (personlig meddelelse, Mariagerfjord Kommune). En certificering kan på denne måde spille en effektiv rolle i markedsføringen af en sti eller en rute, da den fungerer som et kvalitetsstempel for de brugere, der efterspørger en vished for oplevelser af høj kvalitet.

På de tilknyttede hjemmesider for de tre førnævnte, internationale certificeringsordninger fremgår det klart, at det langt fra er alle stier, som kan komme igennem en certificeringsproces. En certificering anvendes udelukkende i forbindelse med stier, der har en høj rekreativ værdi af nærmest ikonisk karakter. Dermed ikke sagt, at andre stier ikke kan have lignende kvaliteter, men når en sti er certificeret, kan brugeren regne med, at stien hele vejen igennem har en høj kvalitet.

Ulemper ved certificering

Det ligger i selve certificeringsbegrebet, at en certificering er forbundet med en kontrol, som skal verificere, at de opstillede krav er opfyldt. Det er også meget udbredt, at certificeringen er forbundet med oplæring i form af et mindre kursus. Det stiller krav til driften, som skal sikre, at stien overholder visse plejemæssige forhold. Stien kan med andre ord være mere omkostningstung at forvalte end mere traditionelle stier. Dertil kommer, at hvis en given certificering skal være gældende, må den nødvendigvis skulle kontrolleres med jævne mellemrum. For de tyske certificeringer er der typisk tale om kontrol hvert tredje eller fjerde år.

En certificering er derfor ikke gratis; det koster typisk mellem 30.000 og 40.000 kr. at få certificeret en længere rute gennem de udenlandske mærkningsordninger. Prisen varierer med længden, og ofte skal der betales for kontrollantens ophold. Den efterfølgende verificering af stien er heller ikke gratis, men dog betydeligt billigere end den indledende certificering.

De her nævnte certificeringer har alle indbyggede krav om foranderlighed til landskabsoplevelsen, som kan være vanskelige at imødekomme i nogle typer af danske landskaber. F.eks. er det begrænset, hvor meget landskabelig variation, man oplever i det danske marsklandskab.

De internationale certificeringer kan også virke unødigt deltaljerede, og i flere tilfælde er der i dansk sammenhæng opstået problemer med anvendelsen af en certificeringsordning som følge af de opstillede krav til f.eks. variation i landskabet. Eksempelvis blev det i forbindelse med etableringen af Kongeåstien undersøgt, om den kunne certificeres, men stien havde ikke tilstrækkelig landskabelig

variation. Certificeringen blev afvist på dette grundlag på trods af, at den løber igennem et kulturlandskab med en meget rig variation i de kulturhistoriske elementer. Andre årsager til afvisning kan være andelen af asfaltveje, som er for høj i forhold til stiens længde. En certificering af et stiforløb i det åbne land vil kræve, at der fx etableres trampestier på ubefæstede arealer, som det f.eks. er sket i forbindelse med Trandum-Fosdalruten. Anlæg af denne type stier kan repræsentere en forholdsvis stor opgave.

Afsluttende bemærkninger

Dette projekt har konstateret, at der i disse år sker en betydelig vækst af certificerede stier i Danmark. Det er en udvikling, der især er præget af, at der i øjeblikket især ses en stigning i to typer certificeringer og det er udpegningen af nye Kvalitetsstier og Premium Wanderwege. Det er uvist i hvilken grad, dette er begrundet i en direkte efterspørgsel hos brugerne. Men under interviews og på workshops blev der i sammenhæng med ovenstående fremsat kritik af kvaliteten af mange af de danske stier og det blev fremført, at brugerne efterspørger en højere kvalitet af stier i det danske landskab. Om der er en direkte sammenhæng mellem det stigende antal certificeringer og den stigende efterspørgsel på stier og ruter af høj kvalitet kan denne rapport ikke dokumentere.

Det er også uvist, om etableringen af certificerede stier repræsenterer den bedste løsning i forbindelse med en generel opgradering af det danske sti- og rutenet. I næste kapitel vil vi se på, hvordan mange brugergrupper og interessenter kan se en idé i nogle fælles (kvalitets)standarder eller mærkningsordninger for de forskellige sti- og rutetyper, der matcher brugergruppernes behov, danske forhold og som gerne er mere rummelige end, hvad vi kender fra de udenlandske certificeringsordninger.

I andre lande som fx Irland, se kapitel 8 samt den internationale undersøgelse (Caspersen et al., 2019), opereres der med stier i fem forskellige standarder. Disse standarder varierer efter deres kvalitet, og der er opsat et regelsæt, som relaterer til den enkelte klasse. Her er tale om et mere fleksibelt system, som alligevel synliggør kvaliteten af en given sti. Samtidig bevirker systemet, at opdateringen af den nationale stidatabase bliver mere komplet og lettere at håndtere.

Mountainbikespor med markering af sværhedsgrad – her blå kategori – skal gøre det let for brugeren at vælge en rute, der passer til erfaringer og evner. Den nederste piktogram er en del af "Findveji".

7. Stier og ruter set fra en aktørvinkel

Adgangen til naturen er generelt for dårlig, og der mangler systematik og sammenhæng i ruterne. Dialogen med aktørerne har klarlagt, at samtlige typer af stier og ruter i varierende grad har udfordringer med ensartet afmærkning og skiltning, kvalitet og formidling. Udfordringerne skyldes til dels mangel på koordinering mellem de mange aktører, der udvikler, driver og lægger jord til stier og ruter. Behovet for fælles standarder er let for aktørerne at få øje på. Og med en opmærksomhed på, at brugergrupperne er meget forskellige og at standarder ikke må ekskludere, er der generelt en vilje til at gå videre ned ad den sti, der fører mod fælles standarder i én eller anden form.

Perspektiverne og pointerne i dette kapitel stammer fra en række interview med bl.a. bruger- og friluftorganisationer samt de to afholdte workshops med de nationale aktører (se også kapitel 3). Ser vi på tværs af de forskellige sti- og rutetyper, så er det danske cykelrutenet det sti- og rutesystem, der fungerer bedst ift. infrastruktur og afmærkning, sammenlignet med f.eks. vandre- og rideruter. Vandreruter er ligeledes et udbygget område, men slet ikke præget af samme gennemgående systematik og sammenhæng, som det er tilfældet for cykelrutenettet. Her findes der mange forskellige sti- og rutetyper, og afmærkning, kvalitet og formidling varierer en del. Rideruterne er præget af sværere adgangsforhold og dårligere sammenhæng, mens mountainbike-ruterne er det nye skud på stammen, der på knap 20 år har oplevet eksplosiv vækst. De blå ruter er ligeledes et nyere fænomen og de få, der er kortlagt, er primært formidlet digitalt, dvs. at det er småt med både afmærkning af og støttefaciliteter til bl.a. landgang.

I varierende grad har de forskellige sti- og rutetyper altså udfordringer med ensartet afmærkning/skiltning samt et samlet overblik over og formidling af de eksisterende stier og ruter, digitalt såvel som i form af skilte, oversigtskort osv. på stedet. Udfordringerne skyldes for en stor del, at ansvaret for stier og ruter er fordelt på så mange forskellige aktører, og at koordineringen mellem disse, både ift. udvikling og drift, er mangelfuld. Langt de fleste aktører nævner også, at strukturforandringerne i landbruget med nedlæggelsen af markveje begrænser adgangen til naturen. Samtidig påpeger flere forskellige aktører også det potentiale, der er i at tænke friluftsliv ind i de større landskabsindsatser, der udfoldes i de kommende år i Danmark.

En anden udfordring, aktørerne peger på, er den løbende vedligeholdelse stier og ruter. Dette kan være, når det påhviler en privat ejer at sikre vedligeholdelsen, men også stat og kommuner er i stigende grad ude i en økonomisk prioritering, hvor der ofte ikke er ressourcer til at sikre vedligehold og/eller tilsyn med de mange sti- og rutesystemer på alle arealerne.

Adspurgt om behovet for fælles danske standarder eller certificeringer af de danske stier og ruter, er aktørerne positivt indstillet over for fælles standarder eller certificeringer, men der er også bred enighed om, at de forskellige brugergrupper har forskellige kriterier for, hvad der udgør den gode sti/rute. Og at standarderne ikke skal laves med det formål at ekskludere nogen stier og ruter. Også fordi at de mere lokale stier i landdistrikterne måske ikke er præget af en høj kvalitet, men alligevel har en stor værdi for de lokale borger. Snarere skal standarderne laves med to formål: dels at give et benchmark og nogle anbefalinger til mulige forbedringer af ruten (til den rute-ansvarlige), dels at formidle, hvad man som bruger kan forvente sig af ruten.

I det følgende ser vi nærmere på de muligheder og udfordringer, der knytter sig til følgende forskellige typer af stier og ruter i Danmark:

- Vandrestier og -ruter
- Cykelstier og -ruter
- Mountainbike-ruter
- Rigestier og ruter
- Blå ruter

Vandrestier og -ruter

I forhold til at færdes på de danske på vandrestier og -ruter i den danske natur i dag, kan der peges på en række udfordringer. For det første er adgangen til naturen løbende blevet forringet for de gående. Det skyldes især de strukturelle ændringer i landbruget, som mange steder har resulteret i nedlæggelse af de markveje, kirkestier, skolestier osv., der før ledte den gående ud i landskabet og naturen i stedet for langs landevejens asfalt.

For det andet er formidlingen af de eksisterende stier og ruter i høj grad mangelfuld og uensartet. De aktører, der rundt omkring i Danmark udvikler, anlægger og formidler vandrestier og -ruter, gør det alt for ofte uden at samarbejde og koordinere med hinanden. Det skaber mange forskellige typer og kvaliteter af vandrestier og -ruter, som formidles via mange forskellige platforme og kanaler. Og det kan gøre planlægningen og gennemførelsen af en vandre- eller gåtur til en forvirrende eller utilfredsstillende oplevelse for brugeren.

For det tredje er selve afmærkningen af stierne i Danmark også en forholdsvis mangelfuld og uensartet affære. Én af grundene til det kan være, at man gerne vil profilere stien på selvstændig måde, f.eks. med eget logo. En anden årsag, som påpeges er, at der fra Vejdirektoratets side stilles særlige krav til skiltning, blandt andet i form af krav om dyre metalskilte (frem for f.eks. markering med maling, som anvendes i andre lande). Derfor tilsesættes kravene mange steder, og lokale interessenter benytter i stedet egne, lokale skiltekoncepter. Det gør det vanskeligt for brugeren at få et overblik, f.eks. i form af at kunne sammenligne ruter på tværs af landet.

Turismeaktører m.fl. peger på, at de lange ruter og forbindelser har et potentiale ift. at brande vandreturismen i Danmark, også uden for Danmarks grænser. Der er de seneste år da også etableret flere længere vandreruter i Danmark. Som noget relativt nyt, kombineres disse ofte med mulighederne for at tage mindre rundture. Dette harmonerer godt med den typiske turists behov for at kunne gå en rundtur fra sin feriebo-pæl – en kortere tur eller en dagstur tilbage til overnatningsstedet.

Samtidig påpeger flere, at der er behov for flere stier af god kvalitet – især hvis det er udenlandske turister, der skal appelleres til. I den europæiske vandreturisme er der en tendens til, at folk stiller større og større krav til kvaliteten af vandrestier. Og selv om det på den ene side er godt at have et stort og veludbygget rutenetværk, er det også vigtigt at kunne signalere, at noget er bedre end andet i form af standarder og certificeringer, påpeges af flere. Dette er en af grundene til, at Dansk Vandrelaug har udviklet "Kvalitetsstier"-konceptet til de lidt kortere ruter, som i dag ikke kan certificeres via det europæiske Leading Quality Trails, der er målrettet længere ruter, se også ovenfor om certificeringer samt i den internationale analyse.

Mange typer brugere på en sti giver ikke nødvendigvis problemer. Her ses løbere, en vandrør med oppakning, en hundeluffer og et par mountainbikere på samme strækning. Selvom det generelle billede er, at der er få konflikter mellem besøgende i den danske natur, så kan der i udvalgte område være et højt konfliktniveau og grund til at separere brugerne.

Cykelstier og -ruter

Danmark har tidligt været et forbillede for mange andre lande i forhold til udviklingen af et cykelrutenet, og det er stadig det sti- og rutesystem, der fungerer bedst i Danmark, sammenlignet med f.eks. vandre- og rideruter. Særligt har vi et godt nationalt cykelrutenet, der sikres via en statslig koordinering.

Samtidig peger flere på snigende problemer i form af ad hoc-koordinering og -vedligehold og manglende udvikling, særligt i forhold til de regionale og lokale cykelruter. Med nedlæggelsen af amterne er særligt de regionale ruter landet administrativt et sted mellem Vejdirektoratet og kommunerne. Måden, hvorpå de nationale, regionale og lokale cykelruter i dag er organiseret og nummereret, er måske ikke længere den mest hensigtsmæssige, da systemet er rigtigt i forhold til at optage nye eller ændre i ruter i netværket. Den måde, cykelrutenettet er bygget op på, gør, at det kan kræve ændret skiltning på hele eller dele af ruten, hvis der blot ét sted på ruten føjes ny infrastruktur til – og sådan en øvelse kræver ofte tværkommunal koordinering. Derfor er situationen i dag, at der mange steder i landet mangler retvisende skiltning, særligt på de regionale og lokale ruter, der krydser kommunegrænser. Og når ikke alle kommuner får opdateret skiltningen, falder rutesystemet de facto fra hinanden.

Også internt i kommunernes forvaltninger kan der mangle koordinering mellem de aktører, der har at gøre med de eksisterende stier og ruter (typisk teknik- og miljøområdet) og de aktører, der har at gøre med formidlingen af samme (typisk kultur- og fritids- og turismeområdet). F.eks. kendes eksempler på, at nedlagte ruter fortsat markedsføres, mens nyere stier og ruter i nogle tilfælde slet ikke markedsføres.

Mange kommuner mangler desuden ressourcer, viden og kompetencer i forhold til at udvikle, vedligeholde og formidle de gode stier og ruter. Men interessen er der: Når Dansk Cykelturisme gennemfører rutetjek, hvor de tester ruternes kvalitet på en lang række parametre som f.eks. vejvisning, underlag, oplevelser og formidling, så er oplevelsen, at mange kommuner ofte får udbedret manglerne og løftet kvaliteten.

Et aspekt af at vurdere kvaliteten af de danske cykelstier er også at spørge sig selv, hvem ruterne er til for, og om de imødekommer nutidens cyklistbehov. Mens pendlercyklisternes behov typisk vil være at komme hurtigst og sikrest fra A til B, så efterspørger den rekreative cyklist oplevelsesrige ruter med så få biler som muligt, infrastruktur i god kvalitet, god fysisk vejvisning og servicefunktioner (f.eks. indkøb, mulighed for vedligeholdelse af cykel, toiletter og overnatningsmuligheder).

Vores nuværende system med nationale, regionale og lokale ruter passer godt til den cykelturist, der cykler en længere afstand fra A til B, nogle gange over flere dage. Men størstedelen af de rekreative cyklister færdes ikke sådan i naturen i dag. I stedet er der behov for at udvikle flere kortere rundtursmuligheder – et behov, der delvist er blevet imødekommet ved etableringen af en række nye panorama-cykelruter i perioden 2012-2015, se Visitdenmark.dk. Dette er også en af grundene til, at organisationer som Dansk Cykelturisme ser mod et land som cykelnationen Holland, hvor cykelstisystemet er bygget op om et langt mere fleksibelt system af knudepunkter. Et system som imødekommer både langturs- og korttursturister, såvel som tilføjelsen af nye stier. Se mere om dette system i den internationale analyse, der er lavet i regi af dette projekt (Caspersen et al., 2019).

Tendensen til at flere stier certificeres i en dansk kontekst imødekommes positivt, da det vidner om en interesse i at gøre noget ud af kvaliteten, og at man gerne ville bryste sig af at have en certificeret rute. På cykelområdet i Danmark er der tidligere brugt en tysk certificeringsmodel, men fordi den danske infrastruktur er så forskellig fra den tyske, blev der i 2014 i regi af Powered by Cycling: Panorama 2014 udviklet "Manual til test af skilte cykelruter". Testen har til formål at forbedre cykelruterne for cykelturister og er derfor fokuseret på de parametre, der har størst betydning for rekreativ cykling (f.eks. stiens kvalitet, oplevelser og støttefaciliteter). Testen bruges den dag i dag, når Dansk Cykelturisme laver rute-tjek rundt omkring i landet, og på baggrund af testen tildeler en

cykelrute 1-5 stjerner. Organisationen oplever en efterspørgsel; kommunerne er interesseret i at få at vide, hvordan kvaliteten er ift. de øvrige kommuner, hvor ruten går igennem – for at ramme et ensartet niveau.

Mountainbikestier og -ruter

En stigende interesse for at køre mountainbike har betydet, at mountainbike-stier er den stitype, der har været i størst vækst i Danmark i de seneste år. I år 2000 var der blot ét mountainbikespor i Danmark, mens Dansk Cykle Union vurderer, at der i dag er ca. 200 etablerede og afmærkede spor.

Sportens popularitet skaber fortsat et behov for flere stier og for større variation i stiernes sværhedsgrader. På den baggrund er der flere steder i landet dannet frivillige sporbyggerlaug med det formål at etablere og vedligeholde mountainbikespor på statens arealer. De mange nye spor er således et resultat af en stor frivillig indsats og velfungerende partnerskaber mellem de frivillige og Naturstyrelsen.

On Trail-projektet

Et eksempel på et partnerskab er 'On Trail', et ambitiøst samarbejde mellem Naturstyrelsen, DGI og frivillige sporbyggere, støttet af Nordea-fonden, som har til formål at understøtte og udvikle indsatsen hos de mange frivilligrupper, der bruger tusindvis af timer på at skabe mountainbikespor over hele Danmark. Hvert år afholder Spor- og Naturudvalget (en videreudvikling af den hedengangne forening MTB Danmark og en del af 'On Trail'-projektet) en sporbyggerkonference for Naturstyrelsen og frivillige, hvor der deles viden og ekspertise.

'On Trail' gør meget ud af at understrege behovet for at bygge bæredygtige spor; sporene skal være nemme at reparere og vedligeholde, de må ikke løbe igennem skrøbelig natur eller skrøbelige kulturarvslandskaber, og de skal skiltes og designes, så de minimerer konflikten med andre brugere af skoven. Udgangspunktet for skiltning og graduering er en fælles mountainbike-skiltemanual, som Naturstyrelsen, DGI og Dansk Cykle Union udviklede i 2016, skræddersyet til Naturstyrelsens designmanual for skilte. Formålet med skiltningen er at vise vej samt at informere om rutens sværhedsgrad, alt sammen for at gøre ruterne mere brugervenlige og skabe bedre og mere sikre oplevelser for brugerne.

Sporbygger-samarbejdet er en succeshistorie, men der er fortsat en udfordring med at finde økonomi til at etablere sporene. I dag er virkeligheden ofte, at de frivillige selv skal fundraise til materialerne – på trods af den store frivillige indsats i selve etableringen af spor. Her prøver blandt andet Dansk Cykle Union at motivere til partnerskaber mellem lodsejere, frivillige og kommuner, hvor sidstnævnte bidrager med finansiering af materialerne samt evt. frivilligkoordinering. Men der er en udfordring i, at kommunernes økonomiske prioritering endnu ikke rigtig er omstillet/gearet til, at naturen i dag er blevet den største idrætsarena for danskerne – eller i hvert fald har svært ved at skruer en finansieringsmodel sammen omkring spor placeret på statslige eller private arealer.

Mountainbike-området er et eksempel på en brugergruppe, der på rekordtid, i samarbejde med Naturstyrelsen og andre, har formået at skabe nye stier og ruter af forskellige sværhedsgrader baseret på en stærk sporbyggerfaglighed og frivillige kræfter og af den grund er det værd at overveje om erfaringerne kan overføres til andre typer af stier og ruter.

Ridestier og -ruter

Ryttere har ikke samme gode, lovfæstede adgang til naturen som gående og cyklende har det i henhold til Naturbeskyttelsesloven¹³. Og så er rytterne også ramt af, at mange forbindelser i det åbne land er blevet nedlagt, som nævnt ovenfor under vandrestier. En rytter til hest betragtes desuden som et motorkøretøj i lovgivningen, og de må derfor ikke ride på landets cykelstier. Det oplever mange ryttere som en udfordring, når de forsøger at undgå de større, trafikerede veje, som hestene heller ikke kan færdes på.

En anden udfordring for de ridende er, at det kan være en udfordring at finde ruter, som er lange nok til en ridetur af en vis varighed og længde. I de dele af landet, hvor der er mange og store sammenhængende arealer med statsskov (f.eks. i Nordsjælland), er der nem adgang og gode muligheder for en længere tur. I andre dele af landet kan der være manglende adgang til sammenhængende arealer, eller adgangen kan være besværliggjort af, at man er nødt til at transportere hesten i trailer først.

Der findes flere private lodsejere, som sælger ridekort til deres egne arealer, men for rytterne er det en barriere, at det ikke er muligt at købe et ridekort, der giver adgang til flere arealer på én gang og på tværs af lodsejere, samt at der ikke findes en regulering af, hvordan man prissætter denne adgang. Omvendt er nogle private lodsejere ikke interesserede i at have ridende gæster på deres arealer, bl.a. fordi det kan komme i konflikt med den jagtleje, der for mange udgør et væsentligt indtægtsgrundlag.

I det fire-årige projekt 'Naturspor' (DIF, Dansk Ride Forbund og Dansk Islandshesteforening) er der aktuelt fokus på at imødekomme nogle af udfordringerne ved at lave et GIS-baseret kortværktøj til at tracke/indtegne og finde ridestier samt ved at uddanne ridesporsfrivillige over hele landet; ambassadører som kan bidrage til det gode samarbejde mellem lodsejere og ryttere lokalt.

Certificering af ridestier og -ruter er ikke rigtig noget, der har vundet frem i Danmark endnu. Men udviklingen af en egentlig fælles standard for stierne er noget, der mødes med interesse. Her er noget af det, der er vigtigt for rytterne parametre som: skiltning/markering af stierne i naturen, belægningstype, trafikale forhold, toiletforhold og, hvis længere ture: muligheder for overnatning med hestene.

Blå ruter

Forskellige vandsportsaktiviteter har forskellige behov. Nogle kræver ingen faciliteter og kan dyrkes mange steder i Danmark, når bare vind, vejr og strømforhold er gunstige, blandt andet kitesurfing, vindsurfing og stand up paddle. Andre er afhængige af faciliteter, blandt andet konkurrenceroning, kajakpolo og sejlads, mens en tredje type aktiviteter er dem, der ikke kræver faciliteter, men bliver lettere og mere trygge at udøve, hvis der er faciliteter og ruter, der understøtter aktiviteten, herunder kajak og kano. Det er den sidste kategori, vi kigger på, når vi taler om 'blå ruter'.

Dansk Kano- og Kajakforbund har 23.000 medlemmer fordelt på 200 klubber – men ligesom flere andre outdoor-foreninger oplever de, at stadig flere dyrker aktiviteten uorganiseret. Hvis man i dag vil inspireres til gode ruter at ro, så er udinaturen.dk det sted, hvor blandt andet Dansk Kano- og Kajakforbund synliggør de forskellige ruter. Forbundet har fokus på at vise ruten og dens samlede distance og sværhedsgrad, beskrive naturoplevelserne og komme med forslag til etaper. Især angivelse af sværhedsgrad er af stor vigtighed, når det kommer til at informere om ruterne til vands.

---

¹³ Denne tilsidesætter mark- og vejfredslovens bestemmelse mulighed for at lukke private enkeltmandsejede veje for færdsel til fods og på cykel med mindre særlige forhold gør sig gældende.

Én ting er imidlertid at kunne finde rutebeskrivelser og kortmateriale. Noget andet er, at formidlingen af ruterne ude i naturen er mangelfuld. I den danske natur er der sjældent en opmærksomhed på at informere dem, der kommer fra vandsiden – det være sig om vejvisning, ruterens sværhedsgrad, hensyn til dyreliv m.m. Ofte mangler der også information om, hvor man kan og må ro, nogle gange på grund af ikke-eksisterende skiltning, andre gange skyldes det et ønske om at beskytte flora og fauna. Her peger Dansk Kano- og Kajakforbund selv på, at roerne desværre ofte bliver slået i hartkorn med mere støjende former for vandsport, f.eks. de motoriserede.

Langs ruterne mangler der også ofte støttefaciliteter tæt på vandet, f.eks. i form af en nedgang eller badebro, hvor man kan komme forsvarligt i og op af kajakken, et sted at skifte tøj, sikre kajakken osv.

En egentlig certificeringstendens præger ikke de blå ruter – og ligesom med rideruterne er fokus snarere på at skabe og formidle den fornødne infrastruktur. Her ville en form for ensartet måde at gøre dette give mening: med fokus på sværhedsgrad (defineret af niveauerne i den fælles-europæiske uddannelsesstandard EPP), støttefaciliteter samt oplevelsesmuligheder på ruten.

Dansk Kano- og Kajakforbund påpeger desuden en lidt mere generel udfordring, som måske ikke direkte har noget med blå ruter at gøre, men omvendt måske burde have det. De påpeger, at Danmarks første havplan i denne tid er under udarbejdelse med henblik på implementering i 2020. Selv om havplanen stadig er i proces, så er der meget, der tyder på, at de rekreative aktiviteter og turismen kommer til at få en lavere prioritering end de mere klassiske væksterhverv i form af blandt andet fiskeri og vindmølleindustrien.

Trækfærgen i Skjern Enge er en alternativ oplevelse for cyklende og gående på tur ad stierne i det genoprettede naturområde.

8. Internationale erfaringer med stier og ruter

Irland, Tyskland, Holland, Schweiz og England er langt fremme, når det gælder udvikling af metoder, procedurer og retningslinjer, der sikrer et godt og velformidlet netværk af stier og ruter. Og i Danmark kan vi også lade os inspirere af den måde, hvorpå de fem lande har arbejdet med nytænkende samarbejder, formidlingsindsatser, formulering af fælles standarder og beregninger af stier og ruters samfundsværdi. Dette kapitel samler en række internationale erfaringer og perspektiver, som vi med fordel kan skele til, når vi skal udvikle og videreudvikle stier og ruter.

Den internationale analyse er gennemført for at undersøge, hvordan man har valgt at organisere etableringen af stier og ruter i nogle særlig udvalgte lande. Samtidig er der blevet fokuseret på, hvilken form for formidling som anvendes og hvordan stierne forvaltes og vedligeholdes. En præliminær forhåndsudvælgelse blev yderligere tilpasset i forbindelse med den dialog, som vi gennemførte med forskellige interessenter. På den baggrund blev Irland, Tyskland, Holland, Schweiz og England valgt som fokuslande. I disse lande er udviklet metoder og procedurer samt retningslinjer, der sikrer et virkelig godt netværk af rekreative ruter og stier, og som på flere områder repræsenterer nytænkning i forhold til de nuværende danske forhold.

Analysen af de enkelte lande fremhæver specielt forhold, som vi vurderer interessante set fra et dansk perspektiv. Der er altså ikke tale om en total udredning men kun fokus på det, der i de lande repræsenterer eksempler, som afviger fra de eksisterende danske forhold.

Kapitlet i denne rapport er en sammenfatning af de erfaringer, som er indhentet fra de undersøgte lande. For en langt mere dækkende gennemgang henvises til rapporten "Rekreative stier og ruter - Erfaringer fra Tyskland, Holland, Schweiz, UK og Irland" (Caspersen et al 2019), som er udarbejdet i forbindelse med nærværende projekt.

Baggrund

Når man sammenholder organisationer og stisystemer for de undersøgte lande, bliver det tydeligt, at der findes mest information på vandre- og cykelområdet. Det forholder sig noget vanskeligere med andre friluftaktiviteter, blandt andet de blå ruter og ridestier. Fælles er dog, at der i de fleste af de undersøgte lande har været et behov for en bedre organisering på sti- og ruteområdet. Derfor har de undersøgte lande forsøgt at forbedre koordinering og formidling på stiområdet igennem nye samlende institutioner og tværgående samarbejde.

Rent praktisk er det i flere tilfælde sket ved, at forskellige interesseorganisationer er gået sammen og har dannet en ny enhed. I flere tilfælde er der tale om en enhed, der kan betegnes som en selvejende institution, som dog modtager offentlig støtte. I nogle tilfælde kræver udbetalingen af støtte, at der samtidig kan skaffes en mindre medfinansiering. I andre tilfælde har man inddraget turisterhvervet, som har medfinansieret udviklingen. Derved er der fremkommet meget stærke og samlende organisationer, som det f.eks. ses i Schweiz.

Det er også tydeligt, at formidling har stor betydning. Flere af de undersøgte institutioner har anvendt store ressourcer på at udvikle nye effektive og brugervenlige platforme for digital formidling. Samtidig ses en prioritering af formidlingen både i landskabet og langs ruten. Der er ikke tvivl om, at en god formidling via flersprogede hjemmesider og god vejvisning langs ruterne tilsammen øger attraktionskraften for de besøgende, ikke mindst turisterne. For at gøre sammenfatningen mere konkret og anvendelig gennemgås flere af de berørte temaer enkeltvis i det efterfølgende.

Organisation og tværgående samarbejder

Det er karakteristisk at nogle af de udvalgte lande har en lang en tradition for vandring. Dette har bevirket, at der er udviklet et omfattende stinet. De lange traditioner bevirker desværre også, at nogle af de ældre institutioner er karakteriseret ved en vis grad af selvtilstrækkelighed, og at de derfor ikke i særligt stort omfang samarbejder på tværs. Institutioner af denne type findes i flere lande, men specielt i Tyskland og i nogen grad i UK.

Men det er samtidig tydeligt, at der i flere lande er blevet etableret et bredere samarbejde på området hvilket medvirker til at opbygge en merværdi. I nogle lande er det lykkedes at etablere organisationer, som dels via en bred bestyrelse, dels gennem specifikke aktiviteter, formår at kombinere medlemsdrevne organisationer og private organisationer med regionale interesser.

Et godt eksempel på dette forløb ses i Switzerland Mobility, hvor mange private organisationer har kunnet se en interesse ved at indgå i en fælles markedsføring. Samtidig har man her opnået et konkret samarbejde med alle 26 kantoner, hvilket i en dansk kontekst ville svare til et samarbejde med alle kommuner. Centralt for denne løsning er en god formidling, som også anvendes i markedsføringen. Dette har man løst ved at lade et professionelt firma stå for opbygningen af en national hjemmeside som omfatter alle sti- og rutetyper. Resultatet er en meget effektiv digital løsning, der tillader brugere at gå fra et nationalt overblik til en meget detaljeret beskrivelse af et konkret stiforløb.

Skulle man pege på et samarbejde i en dansk kontekst, der minder om dette, kunne det f.eks. være samarbejdet mellem Aabenraa og Sønderborg kommuner og erhvervs- og turismeorganisationen Visit Sønderborg. Kommunerne og visit-organisationen samarbejder her om forvaltning og formidling af den 85 km lange Gendarmsti. Der er dog tale om et samarbejde, som ikke er nær så omfattende som det schweiziske.

Formidling og organisering af data

Et af problemerne for potentielle stibrugere er, hvordan de finder den nødvendige information for at kunne benytte stier og ruter. Flere lande, som f.eks. Tyskland og UK, har opbygget sti- og rutedatabaser, der omfatter stiforløb af en given type. Disse databaser er forholdsvis enkle, da de primært omfatter de stityper, som organisationerne selv udpeger og vedligeholder. Leading Quality Trails og Premium stier er begge eksempler på stier, der registreres i denne type databaser. Udfordringen bliver straks noget større, når databasen skal omfatte stier af forskellig type, men her viser eksemplerne fra Irland og Schweiz hvilke fordele, der er ved at etablere en bredere og mere omfattende database.

I Irland har staten oprettet et specielt stikontor, National Trail Office, under Sport Ireland og Sport Ireland Trails har ansvaret for den nationale stidatabase, som registrerer vandrestier i fem forskellige klasser. Derudover registreres cykel- og ridentier samt blå ruter. Sport Ireland Trails har ansvaret for opdatering og ajourføring af informationerne i databasen. Registreringen af stier i fem klasser bevirker en rummelighed, og skaber en fleksibilitet som medfører, at de fleste stier kan optages i databasen. I forbindelse med en evt. videreudvikling kan en sti blive løftet op i en af de mere krævede klassifikationer. Den rummelighed, som det irske system repræsenterer, bevirker også, at det er mere robust over for nye behov. Samtidig indebærer det, at det bliver mere enkelt at skabe og udvikle et sammenhængende sti- og rutenet. Man kan her sige, at stidatabasen dermed bliver inkluderende frem for at være ekskluderende, hvilket kan motivere til en bredere anvendelse og fremme en videreudvikling af stierne.

Den brugervenlighed, som karakteriserer den schweiziske platform bevirker, at brugeren har mulighed for at få adgang til alle nødvendige informationer om en sti og dens beliggenhed. Tilsvarende kan brugeren indhente informationer via hjemmesiden om adgangen til stien med offentlige transportmidler som tog og bus. I en dansk kontekst ville det svare til, at Rejseplanen, Google Maps el.lign. var fusioneret med stihjemmesiden. Siden giver også mulighed for at printe detaljeret information, og brugeren kan printe sine egne vandre- eller cykelkort. Denne funktionalitet er så høj, at det er svært at sætte tal på, hvad det betyder økonomisk, men der kan ikke være tvivl om, at den medvirker til at øge landets attraktionskraft over for turister. Der findes både engelske og tyske undersøgelser, der indikerer, at god international og regional formidling kan have stor lokaløkonomisk betydning.

Informationstavle ved ruteforløb i det tyske vadehavsområde.

The South West Coast Path i Syd England

I Storbritannien findes 15 såkaldte National Trails, som er længere vandre- og cykelruter af relativ høj kvalitet. Den længste af disse ruter er *The South West Coast Path*, som er en næsten 1200 km lang rute, der følger kystlinjen i Sydengland. Den starter i Somerset og følger kysten langs Devon, Cornwall og Dorset. Det er en af Sydenglands største turistattraktioner og den besøges årligt af mere end 8 mio. personer.

Ruten har meget stor betydning for den lokale økonomi, og The South West Coast Path-team (SWCP) har derfor indgået en samarbejdsaftale omkring monitorering og estimering af den økonomiske effekt af denne rute i et lokalt og regionalt perspektiv. SWCP har siden 2010 nøje fulgt udviklingen og anvendelsen af denne vandrerute og kunne i perioden 2010-15 konstatere en stigning fra 7,8 mio. brugere til 8,6 mio. brugere.

Metode

Der er tale om en omfattende monitorering og vurdering af den økonomiske betydning langs ruten, som foretages med få årsmellemrum. Monitoringsprogrammet er baseret på interviews af mere end 2.500 besøgende fordelt på ruten i de forskellige counties. Denne undersøgelse kombineres efterfølgende med en analyse af de 3 nationale turismeundersøgelser datasæt: Great Britain Tourism Survey, Great Britain Day Visits Survey and the International Passenger Survey. Dette muliggør en modellering, der kan anvendes til at estimere den økonomiske værdi af the South West Coast path. Det totale forbrug af de besøgende på ruten kunne derefter anvendes til at estimere antallet af fuldtidsansatte igennem anvendelse af data fra the Office of National Statistics og the Cambridge Model. På grund af opbygningen af undersøgelsen kan værdien både opgøres regionalt og lokalt i de 4 counties.

Resultater

Et direkte forbrug på 500,2 mio. £ kunne knyttes til SWCP-brugere i 2015, hvilket er en stigning på 7 procent i forhold til 2014. Forøgelsen skyldes især en forøgelse i det direkte forbrug relateret til overnattende besøgende.

76 procent af dette forbrug kunne knyttes til overnattende besøgende, mens 24 procent (£120,5 mio.) var knyttet til endagsbesøg.

De £500,2m udgør 5 procent af den direkte turisme i denne sydengelske region i 2015 (£ 11,015 mio).

Den tilknyttede beskæftigelse relateret til udgifter fra SWCP-brugere anslås til 11.193 heltidsækvivalente job (FTE) - en stigning på 6 procent i forhold til 2014-estimer (10.611 FTE'er).

I forbindelse med de gennemførte interviews blev de besøgende spurgt om, hvilke faktorer der var afgørende for, hvilke stier de valgte at vandre på. Følgende faktorer blev fremhævet som vigtige:

Attraktive udsigter og landskaber; en velafmærket rute; at ruten ligger på god afstand fra veje, at den ikke er tilgroet, at afstande og lokaliteter kan ses undervejs på ruten og at overfladen er relativt fri for mudder og søle.

Kilder:

South West Coast Path Monitoring & Evaluation Framework Year 5 (2015), (2016). The South West Coast Research Company Ltd.

South West Coast Path National Trail. (2015). The impact of investments & storms on the economic benefits provided by the South West Coast Path National Trail to the region between 2010 and 2014.

South West Coast Path Monitoring & Evaluation Framework Year 2 (2012), (2014). The South West Coast Research Company Ltd.

Certificeringer og fælles beskrivelser

I flere af de undersøgte lande er der indført detaljerede certificerings- og klassifikationssystemer. Dels søger man derved at skabe en ensartet og veldefineret ramme for udvikling af stier, dels søger man at sikre, at en potentiel bruger kan få de nødvendige oplysninger om den enkelte stis beskaffenhed og kvalitet. En lang række brugere anvender viden om de specifikke certificeringer som et element i deres valg af sti. En certificering indebærer, at brugerne så at sige ved, hvad de kan forvente mht. stiens kvalitet og beskaffenhed. Denne viden formidles internationalt via flersprogede hjemmesider, se tekstboks med eksempel på tysk certificering anvendt i Trantum-Fosdal i kapitel 6. Også opdelingen i forskellige stiklasser, som det fx ses i Irland, åbner for en bedre formidling og muliggør derved en større brugertilfredshed. Denne fremkommer bl.a. ved at brugere kan søge informationer om en given sti på forhånd, jævnfør eksemplerne vist i den internationale undersøgelse. Man kan i den forbindelse tale om at de definerede stiklasser fungerer som en slags lokal certificering, og kravene for de enkelte klasser må derfor også formidles lokalt til brugerne fx via lokale hjemmesider og informationstavler.

De fleste af stierne i undersøgelsen har været vandre- eller cykelstier af forskellig type. Men der ses også stier, der kan anvendes af flere transportformer, f.eks. ridning. Andre stier kan kun anvendes af flere transportformer på mærkede delstrækninger. Certificeringerne indeholder typisk information om stiens belægning og hermed indirekte også, om stien kan anvendes til forskellige transportformer. I løbet af de senere år er der sket en udvikling af blå ruter og stier, som kan anvendes i forbindelse med kano- og kajaksejls. Sidstnævnte stier stiller krav til etablering af landings- og rastepladser, ofte med en eller anden form for shelter.

Forskellige stikoncepter og skitedesigns på samme sted. Kløversti, Hærvejen og National cykelrute nr. 3.

The Irish National Trails Office: Management Standards for Recreational Trails

Sport Ireland blev etableret i 1999 og opererer indenfor otte forskellige sportsrelaterede områder. Et af disse områder er The National Trails Office (NTO). NTO har udviklet en række minimumsstandarder for fire aktivitetsformer (vandring, cykling, ridestier og blå ruter). Disse minimumsstandarder skal opfyldes for, at en sti kan optages i det nationale stiregister. Alt efter hvor mange standarder ruterne opfylder, bliver de registrerede ruter inddelt i fem overordnede kategorier, som bevirker, at stier af forskellig kvalitet kan optages i registret:

- Certificerede: stier som opfylder alle krav i de opstillede stistandarder for rekreative stier
- Delvist certificerede: stier som har sikkerhedsforhold eller andet, som skal opfyldes før de opfylder alle krav.
- Ikke certificerede: stier som opfylder de grundlæggende krav, men som derudover ikke opfylder de opstillede standarder
- Lukkede: stier som ikke opfylder de grundlæggende krav eller stier som har betydelige mangler
- Under udvikling: nye stier under udvikling, eller eksisterende stier, som er ved at blive udviklet yderligere

Hvornår:

NTO blev dannet i 2007

Omfang:

Omfatter både cykelstier, vandreruter, ridestier og blå ruter i hele Irland.

Kriterier:

De enkelte standarder er alle defineret efter samme model:

- Stiinformation
- Rute
- Mærkning
- Stioverflade
- Vegetation og affald
- Bænke og andre installationer
- Forsikring
- Stiforvaltning
- Service

Punkternes indhold er tilpasset til den enkelte aktivitetsform. F.eks. er der krav om, at der på en vandresti skal være et ruteskilt for hver km og et understøttende skilt for hver 500 m. Der stilles også krav om, at stien ikke må bestå af mere end 20% asfalt.

Proces:

NTO står for udvikling af stistandarderne, stiklassifikation og evaluering og mærkning af stierne. NTO står ydermere for at inspektion af både nye stier og den årlige inspektion af eksisterende stier. Til inspektionerne bruges et standardskema med mulighed for at sætte en score ud fra hver standard.

Den økonomiske betydning af stier og ruter

Et af argumenterne for at skabe bedre og flere stier er, at det skaber et positivt økonomisk input til regioner og lokalområder, og at derfor er tale om en god og langsigtet investering. På denne baggrund er der derfor flere af de udvalgte lande, som har udarbejdet økonomiske analyser, hvor de forsøger at estimere betydningen af et veludbygget sti- og rutenet. Flere af de økonomiske beregninger, som er blevet foretaget i de forskellige lande, har dog nærmest karakter af at være optimistiske overslag, hvor udgangspunktet for beregningerne er uklare. Dette understreges af det forhold, at de typisk er udført på nationalt plan, hvilket er tilfældet med flere af de engelske vurderinger. En af de mere grundlæggende og gennemarbejdede økonomiske vurderinger blev udarbejdet i Irland i 2005 i forbindelse med udviklingen af en national strategi på stiområdet. Her undersøgte økonomiske konsulenter indledningsvist den økonomiske effekt af vandring, og herunder vandreturisme, i Irland. Undersøgelsen blev baseret på interviews med 636 personer, som blev opsøgt på 15 forskellige stier og ruter. Her fremgik det blandt andet, at 5 % af de besøgende overnattede lokalt og brugte ca. €64 pr. person i forbindelse med overnatningen og hver besøgende på stien brugte € 5.40 i forbindelse med besøget. De økonomiske forhold uddybes yderligere i tekstboksen nedenfor.

Den markante tyske satsning på formidling af vandreruter, som fremgår af det tyske eksempel, tager afsæt i, at 56 % af tyskerne anslås at vandre årligt, hvilket er et stort antal i forhold til vandring i Danmark. Men den betydelige promovning af vandremulighederne i Tyskland omfatter også en målrettet international formidling. Det indikeres blandt andet af de mange sprog, som mulighederne for vandreoplevelser viderefremmes på via den officielle tyske turistformidling.

Der er foretaget beregninger af turisternes betydning for den danske økonomi, men der er ikke foretaget specifikke beregninger af den økonomiske effekt af vandreturisme, og der findes ikke analyser på regionalt eller lokalt niveau. Der er dog ikke tvivl om, at vandreturisme på flere måder bidrager positivt, ikke mindst til den lokale økonomi. F.eks. anslår Mariagerfjord Kommune, at effekten af formidling af Mariager Fjordruten, som en Premium-sti efter tysk forbillede, har en markedsværdi på ikke under €1 mio. (kilde: personlig samtale).

Markvej gennem landskabet tiltrækker både lokale og besøgende ude fra.

Økonomisk vurdering af rekreative stiers samfundsmæssige betydning

Der findes i Danmark ingen analyser, som forholder sig til betydningen af danske stier og rekreative netværk på lokalt plan. På nationalt plan findes overordnede opgørelser, der ikke muliggør vurderingen af lokale og regionale effekter af det etablerede stinetsværk. Internationalt er det også vanskeligt at pege på undersøgelser, der er udarbejdet på dette niveau. Dog findes de for enkelte lande som helholdsvis Irland og Storbritannien.

Den irske stistrategi

Den gradvise stigende erkendelse af det store iboende rekreative potentiale af det irske landskab og den utilstrækkelige udnyttelse af dette resulterede i 2007 i, at man etablerede The National Waymarked Way Advisory Committee. Som led i komiteens arbejde, formulerede de en strategi for den kommende udvikling og forvaltning af det Irske netværk af rekreative stier (Irish Sports Council 2003). I forbindelse med denne udvikling blev det klart, at der var behov for en vurdering og tydeliggørelse på tre punkter:

- Stiernes sundhedsmæssige effekt og betydning
- Stiernes lokal- og regionaløkonomiske betydning
- Stiernes miljømæssige, kulturelle og sociale betydning og effekt

De irske stiers lokal- og regionaløkonomiske effekt

The Irish Sports Council fik i 2005 de økonomiske konsulenter Fitzpatrick Associates til at vurdere den økonomiske effekt af rekreative stier i Irland. Der er tale om en omfattende undersøgelse, der dels bygger på interview af 636 besøgende udvalgt på 15 forskellige stier udvalgt blandt alle stier i Irland. Fokus i denne undersøgelse er personer, som jævnligt anvender skove og stier til et rekreativt formål.

Den anden del af undersøgelsen er en spørgeskemaundersøgelse, der fokuserer på personer, som ikke benytter skov og stier jævnligt. Denne undersøgelse omfatter 3000 tilfældigt udvalgte personer.

På baggrund af interviewundersøgelsen estimeres det, at der årligt foretages 17,5 mio. besøg på de irske stier (2005). En tredjedel af de besøgende bruger penge lokalt i forbindelse med besøget. De mest dominerende udgifter er madindkøb i forbindelse med besøget, ofte foregår dette i forbindelse med besøg på caféer, pubber eller i forretninger. Den samlede værdi af indkøbene er 307 mio. euro, hvilket svarer til 22 euro pr. besøg. 5% anvender penge i forbindelse med lokal overnatning og udgifter i denne forbindelse er ca. 64 euro. I undersøgelsen vurderes dette at have en stor værdi for det lokale erhvervsliv. Der er i denne forbindelse alene tale om personer, som er bosat i Irland.

Ikke-markedsmæssige værdi

Den ikke-markedsmæssige værdi repræsenterer den oplevelsesmæssige værdi i forbindelse med brugere af det irske stinetsværk. Denne værdi er beregnet efter metoden "Willingness to pay" som er en anderkendt økonomisk vurdering, hvor værdien af vandring bliver sammenlignet med værdien af andre fritidsaktiviteter som f.eks. golf eller biografbesøg. Undersøgelsen viser, at hvert stibesøg kan antages at have en værdi svarende til 5,4 euro, og når dette sammenholdes med de 17,5 mio. besøg, svarer den oplevelsesmæssige værdi til 95 mio. euro.

International vandring og cykling

Irland har en international markedsføring af vandre- og ikke mindst cykelstier, som det også kendes i Danmark via Visit Danmarks platform. I 2004 besøgte ca. 260.000 udenlandske turister Irland med henblik på vandring og/eller cykling. Det totale forbrug for disse turister var 138 mio. euro. Samtidig vurderes det, at værdien af irsk cykelturisme er 80 mio. euro årligt og samlet udgjorde den internationale vandre- og cykelturisme 218 mio. euro i 2005.

Kilder:

Irish sport Council (2007). Irish Trails Strategy. p. 15-22
Irish Sports Council and Collite (2005)., The economic Value of Trails

Frivillige i stiforvaltningen

Frivillig indsats og deltagelse i udvikling og ikke mindst vedligeholdelse af nye og eksisterende ruter karakteriserer en del af de undersøgte lande. I Danmark er det typisk den enkelte kommune eller Naturstyrelsen, som står for vedligehold og kvalitetskontrol af en given rute. I flere af de undersøgte lande er vedligeholdelsen derimod baseret på en bred anvendelse af frivillige. Det er ofte udviklet til en grad, som vi ikke kender i en dansk sammenhæng. I Holland har cykelorganisationen Landelijk Fietsplatform kun syv fastansatte, men der er tilkoblet 150 frivillige. De frivillige er organiseret i mindre hold, som står for kvalitetskontrol og vedligehold af skilte og ruteopmærkning.

I UK er der en meget lang og omfattende tradition for frivillige indsatser, og her kan man via vandrersorganisationen The Ramblers, som kan sammenlignes med Dansk Vandrelaug, via hjemmesiden koble sig til forskellige hold af frivillige, som varetager vedligeholdelsen af en række stier. I alt organiserer The Ramblers 18.000 frivillige og de har, grundet det store antal, også udgivet specielle lærebøger for nye frivillige. I forbindelse med The Ramblers' aktiviteter skal ikke mindst vurderes i forhold til værdien af det sociale aspekt. Når mindre arbejds hold på 6-10 personer er ude og servicere netværket af stier og ruter, er det også en social aktivitet, der skaber et sammenhold. I UK udliciteres driftopgaven ofte til en enhed under et county, som evt. samarbejder med en privat organisation i form af et Local Trail Partnership. Derved forpligter den tilknyttede organisation sig til at sørge for, at stien lever op til en række opsatte minimumskrav. Et partnership modtager penge fra Natural England, som er en organisation, der kan sammenlignes med Naturstyrelsen i Danmark. Det forventes dog også, at partnerskabet søger anden finansiering. Et partnerskab indebærer også, at der udpeges en ansvarlig person for hver sti og, at denne person er kontaktperson til Natural England. Dette ville i Danmark svare til et stisamarbejde mellem Naturstyrelsen, en kommune og en privat organisation, som f.eks. Foreningen Frie Fugle eller Dansk Vandrelaug.

Generelt kan det siges, at den frivillige indsats har et stort potentiale, men også at den er forbundet med omfattende opgaver i forhold til organisation og oplæring. At det kan lade sig gøre, også i en dansk kontekst, findes der dog gode eksempler på. Et eksempel er den årlige rydning af træopvækst på Melby Overdrev i Nordsjælland, hvor Danmarks Naturfredningsforening og Naturstyrelsen i samarbejde inviterer borgere til at deltage i rydningen af træopvækst, som ellers med tiden ville ødelægge overdrevet og den tilknyttede hede. I en længere årrække har dette arrangement hvert år tiltrukket omkring 100 frivillige. Der er også andre eksempler, som f.eks. Københavns Skiklub, der med frivillig arbejdskraft vedligeholder løjper i Gribskov, eller når mountainbikere hjælper med anlæggelse og vedligeholdelse af spor.

Mountainbikespor i Rude Skov hvor frivillige har spillet en vigtig rolle for anlæg og vedligehold.

9. Vurderinger og anbefalinger til indsatser

Anbefalingerne i dette afsnit er forslag til de næste skridt, der bør tages i udviklingen af fremtidens stier og ruter i Danmark. I dette kapitel sammenfatter vi en række vurderinger af centrale udfordringer og giver ni anbefalinger til, hvordan de kan adresseres. Anbefalingerne har en forholdsvis generel karakter og suppleres nogle steder med mere konkrete forslag til indsatser.

Anbefaling 1: Skab en samlet, velfungerende national formidlingsplatform for stier, ruter og andre friluftsmuligheder

Den internationale analyse viser, at flere lande er langt foran Danmark i forhold til formidling af stier og ruter. Hvis man i Danmark ønsker at orientere sig om, hvor man kan finde en sti eller rute, så er der typisk ikke ét sted, man kan søge. Nogle kommuner formidler gennem Friluftsguiden.dk, der fremstår som den mest udbyggede platform blandt andet fordi, der er mange muligheder for træk af mange data samtidigt, herunder overnatning, indkøbsmuligheder og oplevelser på ruten.

Udinaturen.dk er Naturstyrelsens løsning, men den er bedst udbygget for statens egne arealer.

VisitDenmark har en del information om cykelruter og vandrestier, men det er ikke intuitivt nemt at finde rundt og frem til det, man ønsker. Mange kommuner har information om kommunens egne stier og ruter på deres egen hjemmeside, og så er der, som nævnt, en lang række rutekoncepter og særlige stier med egne hjemmesider og formidling.

Foruden viften af forskellige portaler og hjemmesider, var spørgsmålet om datakvalitet et omdrejningspunkt på begge workshops. KL har taget initiativ til at harmonisere dataformater, og Naturstyrelsen har sat et lignende initiativ i værk for udinaturen.dk. Naturstyrelsen vil styrke datakvaliteten ved blandt andet at rense ud i data, som er lagt ind af brugerne selv, og som styrelsen ikke har haft mulighed for at kvalitetssikre. Samtidig skal der foretages en mindre justering af selve formidlingsplatformen.

Vores vurdering er, at initiativerne fra KL og Naturstyrelsen er en god begyndelse, hvor særligt enighed omkring dataformater giver rigtig god mening. Men der er behov for en langt mere ambitiøs tilgang, så Danmark – til glæde for både danskere og turister – kan få én samlet, velfungerende og pålidelig indgangsdør til information om stier, ruter og andre friluftstilbud. I den forbindelse er det vigtigt at sikre kvaliteten af data, samt få afklaret, hvem der kan indlevere data. Stedsbestemt formidling er vigtig for en god udnyttelse af de eksisterende stier og ruter, og adgangen til at kunne importere data fra en national open source database kan understøtte dette.

De ressourcer, der i dag anvendes på at udvikle nye (lokale) stikoncepter, hjemmesider og apps, kunne med fordel i stedet investeres i en fælles, overordnet formidlingsplatform. Samtidig er det også vigtigt at anerkende, at der altid vil være aktører, der vil udvikle deres egen digitale formidlingsprodukter i form af apps, hjemmesider m.m., og at en open source database vil kunne bidrage til at højne kvaliteten af disse produkter.

Anbefaling 2: Udvikl fælles, nationale standarder for forskellige typer af stier og ruter

Den brede vifte af forskellige stikoncepter og måder, hvorpå lokale og regionale stier udformes og formidles, kan gøre det uoverskueligt for besøgende at finde frem til den type sti, der efterspørges.

Der er på stier og ruter behov for afmærkning, som gør det mere enkelt at orientere sig langs stien eller ruten – og der er også behov for registrering og formidling af forskellige parametre for ruternes

beskaffenhed (fx underlag, sværhedsgrad, oplevelser, støttefaciliteter). Her er det vigtigt, at f.eks. information, vejvisning, vurdering af sværhedsgrad/kvalitet målrettes de forskellige brugergrupper, som stien henvender sig til, samt at der er en ensartethed og kontinuitet i anvendelsen af vejvisningen, så brugerne let kan orientere sig.

Problemet er dog, at der på tværs af mange typer af stier og ruter i Danmark ikke findes fælles, vedtagne standarder for de forskellige typer af stier og ruter. Vi anbefaler at se i retning af Irland, hvor man har løst problemet ved at udarbejde en fælles standard opdelt i fem kvalitetsklasser. Det er blevet tilstræbt, at denne standard skal være så fleksibel, at den kan anvendes på tværs af forskellige færdselsformer. Samtidig bevirker den udviklede standard, at de enkelte stier bliver enkle at inkludere i den fælles, nationale stidatabase.

Det kan være en udfordring at finde et egnet organisatorisk ophæng til at udvikle og fastholde sådanne fælles standarder for forskellige typer af stier og ruter. Ikke desto mindre foreslås her et initiativ i form af et pilotprojekt, som har til mål at samle væsentlige aktører på områder, hvor man på basis af nationale og internationale erfaringer med fælles standarder og til dels certificeringer (f.eks. fra Tyskland, Irland og Schweiz) udvikler et forslag til danske standarder på sti- og ruteområdet. Deltagere i et sådant pilotprojekt kunne være relevante myndigheder, interesseorganisationer, m.fl. Arbejdet med de fælles standarder anses som det centrale. Det kan senere overvejes, om fælles standarder skal følges op af en egentlig certificeringsordning, hvor en ekstern instans får tildelings- og kontrolkompetence over for eksempelvis kommuner.

Anbefaling 3: Kobl etablering af nye stier og ruter på større landskabsprojekter

En række større landskabsprojekter og støtteordninger rummer et potentiale for at skabe endnu flere stier og ruter i naturen. Når der f.eks. skal foretages multifunktionelle jordfordelinger i forbindelse med Regeringens Tørkepakke til landbruget, eller der etableres nye vådområder i hele landet af hensyn til vandmiljøet, så er det oplagt at afprøve nye muligheder for at integrere rekreative stier i de nye naturområder.

Det bør undersøges, hvorvidt kombinerede stityper kan indbygges i nogle af de større miljøorienterede landskabsinitiativer, som eksempelvis implementering af Det Grønne Danmarkskort. Eller hvis klimainitiativer medfører, at større landbrugsområder skal udtages af drift for at lagre kulddioxid – f.eks. ved skovrejsning. Samtidig skal man være opmærksom ved større politiske initiativer, der ændrer forvaltningen i områder, hvor der i dag er stier og ruter. Statsskovene kunne være et eksempel. Hvis de i højere grad skal være urørte af hensyn til biodiversitet, således som mange har peget på i de senere års debat, så må det sikres, at hensynet til oprettelse og drift af stier og ruter også iagttages ved sådanne omlægninger.

Men der er også andre muligheder. I forbindelse med råstofindvinding gives en gravetilladelse for en nærmere bestemt periode. Herefter er grusgravene som regel enten blevet reetableret som landbrugsområde eller udviklet til naturområde. Det er typisk det sidstnævnte, der sker, fordi det kræver meget store mængder af ren opfyldsjord at omdanne f.eks. en tidligere grusgrav til landbrugsområde. Selvom man finder fine eksempler på indtænkning af rekreative stier i forbindelse med reetablering efter råstofindvinding (f.eks. Hedeland Naturpark), er de rekreative muligheder ikke altid indtænkt i forbindelse med reetableringen.

Et andet område, som må forventes at rumme store potentialer, er regnvandshåndtering, hvor nedslivningsgrøfter og forsinkelsesbassiner vil kunne anvendes som afsæt for stier og ruter. Der har

ligesom i forbindelse med råstofgravenes etablering været lavet gode projekter, hvor rekreation er indtænkt i løsningerne – ikke mindst i byerne. Men det udelukker ikke, at der bør være endnu mere fokus på dette potentiale – også på kanten af byer ved vejanlægning, mv.

Det ville være oplagt med et pilotprojekt, som kunne fungere som eksempel på, hvordan den miljørelaterede reetablering eller tilpasning kan kombineres med en udvikling af nye rekreative stier, som på forskellig vis kan imødekomme forskellige brugergrupperes behov. Fælles for de nye stier ville være de naturmæssige kvaliteter væk fra befærdede veje.

Anbefaling 4: Afprøv nye typer af stier og ruter

Mange stier og ruter er i dag primært anvendelige til at komme fra A til B, men det er ikke længere primært sådan, vi bruger naturen i dag. Både udviklingen internationalt og i Danmark viser, at der også er behov for flere korte rundtursmuligheder, gerne i forbindelse med de længere ruter - for alle typer af brugere.

Traditionelt er mange stier og ruter også blevet optimeret til anvendelse af den stille naturbruger på to ben, hvor fokus typisk er på den visuelle oplevelse af naturen og i mindre grad på de mange nye og mere fysisk aktive brugergrupper både til lands og til vands.

For at teste, hvad der fungerer i praksis, anbefales det at iværksætte en række sti- og ruteforsøg, der skal medvirke til udviklingen af gode løsninger – både for de nye brugertyper og for sameksistensen mellem de forskellige brugertyper.

Analysen peger særligt på behov for at udvikle og afprøve nye bud på tre typer af stier:

- Rigestier: For rytterne er det en udfordring at finde længere, sammenhængende rideruter. Der er behov for at afprøve nye modeller for, hvordan der kan etableres længere rideruter, især i de dele af landet, hvor der er relativt få statslige arealer.
- Blå ruter – marinplanlægning og rekreative perspektiver: Kunne flere blå ruter eksempelvis gøre det lettere for kajakroere at vælge ruter, som både giver dem gode oplevelser, tydeliggør forskellige sværhedsgrader/sikkerhedsforhold og leder dem udenom steder, hvor der er særlige beskyttelseshensyn til flora og fauna?
- Knudepunktssystem – med inspiration fra Holland: Kunne man gentænke det danske cykelrutenet ved at bygge det op omkring knudepunkter i stedet for rutestrækninger? Og kan denne knudepunktstækning også udbredes til andre rutetyper, gerne med knudepunkter hvor forskellige rute- og brugertyper mødes.

Anbefaling 5: Etabler støttefaciliteter, som flere brugergrupper har glæde af

Der mangler faciliteter til aktivt friluftsliv og idræt til vands og til lands, særligt i knudepunkter, hvor flere forskellige stityper mødes. Disse støttepunkter kunne bestå af en kombination af relativt simple faciliteter såsom toiletter, parkering og informationstavler, men kan også mere understøtte specifikke brugeres behov, fx mulighed for MTB-vask eller sikring af kajakker.

Et sted at lede efter inspiration er i de trailcentre, som blandt andet DIF og Lokale- og Anlægsfonden arbejder med at udvikle til aktivt friluftsliv. Eller i mindre skala arbejder man i Nationalpark Thy med

begrebet "trædesten" som koncept for knudepunkter og på Møn har man etableret ophold i form af "Camøno-bænke. Faciliteterne bør desuden udvikles med afsæt i, at også den almindelige rekreative færdsel skal kunne færdes hen til og i støttepunktet.

I forbindelse med udviklingen af støttepunkterne bør man i processen have blik for at kortlægge og inddrage de lokale aktører (private, frivillige og kommunale), der kan bidrage til at understøtte driften af støttefaciliteterne.

Anbefaling 6: Gør det lettere at få råd og vejledning om etablering, drift og forvaltning af stier og ruter

Der synes at være en efterspørgsel på viden om, hvordan man konkret håndterer anlæg af stier, gennemfører kvalitetssikring, inddrager forskellige aktører på en god måde, gennemfører lodsejerdialog, overvejer økonomiske perspektiver m.v. Behovet for vejledning kan især være knyttet til opstartsfasen, hvor man har brug for procesvejledning, kendskab til love og regler m.m. Men også i anlægs- og driftsfasen kan der være behov for gode råd og sparring. Friluftsrådet har tidligere udarbejdet vejledende litteratur på området, eksempelvis rapporten *Stier – inspiration til planlægning og forvaltning* (Lindeman et al 2011). *Adgangsveje til landskabet* (Larsen, 2011) er en anden god oversigt. Der findes også oversigten *Rekreative stier i Danmark* (Tegtmeier et al. 2013), som tidligere refereret. Men der er tale om statisk information, og set i lyset af, hvor hurtigt udviklingen på området går, samt at unikke forhold spiller ind, når man lokalt skal gennemføre en proces, så er der behov for en mere dynamisk form for rådgivning. Der findes dygtige konsulentvirksomheder, der kan levere dette, og mange kommuner og organisationer har en del kompetencer. Alligevel er det vores vurdering, at der er behov for en tydeligere indgangsdør til råd og vejledning om stier og ruter.

Anbefaling 7: Prioriter støtte til nye sti- og ruteprojekter, der udvikler nye samarbejds- og finansieringsmodeller

Der mangler viden om og gode eksempler på, hvordan lodsejere, kommuner og brugere kan samarbejde om udvikling og drift af stier og ruter. Ofte er der intet incitament for private lodsejere til at få øget færdsel på deres arealer. Tværtimod giver det et øget behov for oprydning og vedligehold og en risiko for konflikter mellem forskellige brugergrupper. Kommuner er ikke altid lige proaktive ift. at etablere nye faciliteter til friluftsliv målrettet forskellige brugergrupper – særligt ikke når det er på statens eller private lodsejeres arealer. Og sidst men ikke mindst er der stor forskel på, både lokalt og på tværs af brugergrupper, i hvilket omfang, frivillige kræfter/brugerne bidrager til drift og vedligeholdelse af stier og ruter.

Den internationale undersøgelse, der blev gennemført i forbindelse med dette projekt, undersøgte blandt andet, hvordan frivilligt arbejde kan supplere statens, kommuneres og de private lodsejeres forvaltning og pleje af stier og ruter. Undersøgelsen viser, at både i Holland og i England er der et stort netværk af frivillige, som tager del i den daglige drift af stierne. I England er nogle af disse grupper organiseret i The Ramblers, hvilket svarer til Dansk Vandrelaug, og der er afholdt kurser i vedligeholdelse og drift for disse grupper. Nogle af grupperne har været aktive i mere end 25 år.

Der er ikke nogen egentlig, veletableret tradition for den type frivillige driftsaktiviteter i en dansk kontekst, men det er ikke en ukendt tendens, at civilsamfundet i øget grad bidrager til at løse, hvad der tidligere var opfattet som statslige/offentlige opgaver. Og ser vi på naturområdet, er der f.eks. i Nationalpark Thy tilknyttet en gruppe af frivillige, der har opgaver inden for områder som vejledning og rådgivning af besøgende, formidling m.m. I en større skala har Naturstyrelsen de senere år

indgået aftaler om en lang række frivillig-projekter, hvor frivillige bl.a. hjælper med naturregistrering og -pleje, vedligeholdelse af MTB- og ridestier, fortidsminder, mm. Lokalt indgås lignende aftaler mellem kommuner og borgergrupper.

En indsats på dette område kunne derfor være at igangsætte en screening af, hvordan nye samarbejdsmodeller / frivilligt arbejde kan bidrage til forvaltning, pleje og vedligeholdelse af danske stier og ruter. Indsatsen skulle blandt andet inddrage aktive aktører på området med henblik på at indsamle eksisterende erfaringer. Derefter kunne der afsættes økonomi til at udvikle og teste nye samarbejdsmodeller i en række eksempelprojekter, f.eks. etablering af nye ruter, støttefaciliteter eller lignende. Projekterne må gerne have et vist spænd i både formål og skala, fx fra etableringen af egentlige outdoor-centre, fysiske centre hvor outdooroplevelser er tilgængelige og der dermed er skabt en kritisk masse for de enkelte, kommercielle outdooraktører til etablering af mindre lokale stilaug eller noget helt tredje.

Aktører kunne f.eks. være staten, fonde, kommuner eller andre. Og resultatet kunne være, at der etableres en dialoggruppe med relevante myndigheder og interesseorganisationer omkring muligheder og regelsæt på området, samt at der udarbejdes et eksempel-katalog.

Anbefaling 8: Undersøg samfundsværdien af danske stier og ruter

Anlæg af stier og ruter kan være omkostningstunge. Det samme gælder den efterfølgende drift i form af vedligeholdelse, tilsyn, håndtering af eventuelle brugerkonflikter, opdatering af formidling osv. Det samme kan man sige om udgifterne til national formidling, som nævnt under anbefaling 1. Det koster at holde platforme som Udinaturen.dk eller Friluftsguiden.dk ajour.

Der er en risiko for, at etablering, udvikling og drift af stier og ruter i naturen kan ende langt nede på den politiske dagsorden, når der skal prioriteres i en hårdt presset kommunal eller statslig økonomi. Én af årsagerne kan måske være manglende viden om den langsigtede samfundsmæssige værdi af at investere i netop god rekreativ infrastruktur. I dag findes der begrænset systematisk viden om den samfundsmæssige værdi af stier og ruter i naturen, blandt andet ift. sundhed og bidrag til lokal økonomi.¹⁴

Derfor drejer det sig også om at synliggøre de positive økonomiske gevinster, der kan være ved netop velfungerende stier og ruter – både lokalt og nationalt. Bedre dokumentation for, hvordan en sti f.eks. kan påvirke den lokale økonomi, vil være et vigtigt redskab i forhold til at prioritere lokalt, og kunne også være et redskab til at overveje, hvordan udgifterne til anlæg og drift fordeles mellem aktører på området. Og en mere systematisk viden om værdien af stier og ruter i et bredere samfundsmæssigt perspektiv kan bidrage til at skabe økonomisk prioritering af området på nationalt niveau.

Der er behov for analyser, der belyser spørgsmål som f.eks.:

- Med udgangspunkt i udvalgte sti- og ruteforløb af forskellig karakter og kvalitet (f.eks. vandring og mountainbike): Hvilke økonomiske effekter er der lokalt? Og regionalt? Hvad genererer f.eks. 1 km sti eller 1 mio. kr. investeret? Hvem afholder omkostningerne ved etablering og drift? Og hvilke aktører får glæde af den økonomiske gevinst, der skabes?

---

¹⁴ Der findes nogle undersøgelser, der giver en indikation af, at rekreative stier og ruter har en samfundsmæssig og økonomisk værdi. I 2013 blev der lavet en analyse af det nationaløkonomiske fodaftryk for 17 forskellige friluftaktiviteter (Jacobsen et al., 2014). Men der mangler specifik viden om værdien af rekreative stier og ruter på mere konkret niveau.

- Med udgangspunkt i konkrete stier og ruter, der har fået et mærkbart kvalitetsløft fysisk, formidlingsmæssigt og/eller i form af service/faciliteter: Hvilken betydning har det haft for den lokale økonomi?
- Udarbejdelse af metode til anvendelse af nøgletal og tilgængelig statistik, som kan anvendes ved estimering af den samfundsmæssige effekt ved udvikling af stier.

Anbefaling 9: Undersøg, hvordan der skabes plads til mange typer af brugere på stier og ruter gennem enten sameksistens- eller separeringsløsninger

Flere og flere bruger naturen på nye måder. Som tidligere nævnt er især de voksnes idræt rykket væk fra haller, boldbaner og stadions og ud i naturen. Det bidrager til mange nye (aktive) brugergrupper. Der er under interview og workshops peget på, at nye stier og ruter – generelt og på tværs af stityper – ofte tilrettelægges til den stille naturbruger med fokus på eksempelvis den visuelle naturoplevelse i stedet for til de mere aktive, sportsudøvende brugergrupper, der måtte have specifikke krav til underlag, hældning, terræn, m.m.

Nogle interessenter peger på, at det er vigtigt, at visse ruteforløb målrettes specialiserede brugergrupper, og at man sikrer en ensartethed i skiltning og forudsigelighed, så de forskellige brugergrupper ved, hvad de kan forvente sig på de forskellige stier. Dette kan bidrage til kvalitet i oplevelsen samt bidrage til at reducere nogle af de konflikter mellem forskellige brugergrupper, der kan opstå (se f.eks. nyhed fra Skovforeningen 11. marts: <https://www.skovforeningen.dk/nyhed/saet-farten-ned-vi-ved-hvor-du-bor/>). Lidt ældre undersøgelser peger på, at konflikter mellem brugergrupperne ikke kendetegner det generelle billede, men at problemerne især knytter sig til nogle relativt få steder med særligt højt besøgstykt (Jensen, 2003; Skov-Petersen and Jensen, 2008).

Forslag fra deltagerne på de to workshops går på at styrke de mere aktive former for friluftsliv på stier og ruter nogle udvalgte steder ved at understøtte dem med særlige faciliteter. Det kan eksempelvis være de såkaldte trailcentre placeret ved centrale knudepunkter. Trailcentrene kan servicere både løbere, gående, cyklende, ridende osv. og dermed også skabe rammer for møde mellem forskellige grupper, hvilket i sig selv kan bidrage til en bedre forståelse for hinanden.

En anbefaling er, at der laves en national redegørelse med en afvejning af, hvordan de mange forskellige aktivitets- og færdselsformer bedst understøttes, hvor de kan sameksistere, og hvor man bør arbejde for separering. En anden indsats kunne være udviklingen af en egentlig adfærdskodeks for de forskellige brugergrupper, udviklet i tæt samarbejde med disse.

Anbefaling 10: Styrke den nationale koordinering og organisering

Fællesnævneren for de ovenstående anbefalinger er et behov for bedre koordinering. Koordinering omkring formidling og fælles standarder er indlysende. Men også inden for rådgivning og vejledning, brugerkonflikthåndtering, tværgående aktørsamarbejde og udvikling af nye stier og ruter er der et stort behov for bedre koordinering.

Vores vurdering er, at der er behov for at styrke en national koordinering og organisering, hvis de nævnte udfordringer skal adresseres. Det er vigtigt at påpege, at koordinering og organisering ikke er ensbetydende med ensretning. Det vil være utopisk at forstille sig, at der ikke også i fremtiden vil

blive iværksat nye selvstændige initiativer lokalt. Det drejer sig derfor om at finde den balance, hvor den fælles koordinering bliver en hjælp snarere end en hæmsko ift. at udvikle både lokale og nationale initiativer.

Der bør gennemføres en proces, der kan lede frem mod en dansk model for, hvordan man kan styrke koordinering, sørge for at aktører får adgang til råd og vejledning, sikre afvejning og samspil mellem brugergrupper og færdselsformer, forbedre formidlingen af stier og ruter, iværksætte relevant dataindsamling, samt medvirke til en forløbende dialog mellem aktører, der arbejder med stier og ruter.

Vi ønsker ikke at lægge os fast på en anbefaling af en specifik model for koordinering. Der er mange muligheder i et spænd, der går fra, at de eksisterende aktører tager teten, til at der etableres en helt ny organisation. Den internationale analyse præsenterer eksempler på forskellige organiseringsmodeller. Der er flere af disse eksempler, man sagtens kunne lade sig inspirere af, som f.eks. det National Trail Office som den irske stat har oprettet under Sport Ireland – og hvor Sport Ireland Trails har ansvaret for at vedligeholde og opdatere den nationale stidatabase. Eller Switzerland Mobility, en national platform i Schweiz bestående af en hjemmeside, der omfatter alle sti- og rutetyper i landet – en effektiv, digital løsning, der er blevet til i et samarbejde mellem en række private og offentlige aktører.

Hensigten med rapportens anbefalinger er at vise nogle mulige udviklingsretninger uden at blive for konkret i forhold til valg af den eksakte vej at gå. Disse valg må træffes i nærmere dialog mellem interessenterne.

10. Litteraturliste

Baaner, L., 2018. De danske adgangsregler: Reglerne for almenhedens færdsel i og brug af den danske natur. IFRO Rapport No. 272. Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet, Frederiksberg.

Braunstein, E.M., Præstholt, S., Lassen, J.N., 2011. Fakta og myter om stier. Landskabsværkstedet, Frederiksberg.

Caspersen, O.H., Nyed, P.K., 2017. Udvikling i Agerlandet 1954-2025. Kortlægning af markstørrelse, markveje og småbiotoper. IGN-rapport. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, København.

Caspersen, O.H., Jensen Søgaard, R., Præstholt, S., 2019. Rekreative stier og ruter. Erfaringer fra Tyskland, Holland, Schweiz, UK og Irland. Rapport fra BARK & IGN, KU.

Engemann, K., Pedersen, C.B., Arge, L., Tsirogiannis, C., Mortensen, P.B., Svenning, J.-C., 2018. Childhood exposure to green space – A novel risk-decreasing mechanism for schizophrenia? Schizophr. Res. 199, 142–148.

Friluftsrådet, 2017. Undersøgelse af danskernes friluftsliv. Friluftsrådet, København.

Friluftsrådet, 2013. Fakta om friluftslivet i Danmark. Friluftsrådet, København.

Hansen, K.B., Nielsen, T.S., 2005. Natur og grønne områder forebygger stress. Skov & Landskab, Frederiksberg.

Hjalager, A.M., Nielsen, N.C., Nielsen, T.T., Nielsen, S.P.P., 2013. Avanceret teknologi i friluftslivet. Tendenser, innovation og perspektiver. CLF Report 27/2013. Danish Centre for Rural Research and Development, SDU, Esbjerg.

Jacobsen, L.-B., Søndergaard Jensen, F., Bakhtiari, F., Thorsen, B.J., 2014. Friluftslivets nationaløkonomiske fodaftryk. IFRO rapport 229. Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, København.

Jakobsen, L., Pedersen, C., Sørensen, S.Y., Sørensen, S.Ø., Hansen, E., 2016. Oplevelsesprofiler for de 20 særlige feriesteder og stærke destinationer. Fonden Dansk Kyst- og Naturturisme, Aabybro.

Jensen, F.S., 2003. Friluftsliv i 592 skove og andre naturområder. Skovbrugsserien nr. 32. Skov & Landskab, Hørsholm.

Jensen, F.S., 1998. Friluftsliv i det åbne land 1994/95. Forskningscentret for Skov & Landskab, Hørsholm.

Jensen, F.S., Cleemann, M.F., 2015. Friluftsliv i landskabet 2008 (8) Transportafstand. Videnblade Planlægning og Friluftsliv. Skov Landskab. 1–2.

Kaae, B.C., Olafsson, A.S., Draux, H., 2018. Blåt friluftsliv i Danmark. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, Frederiksberg.

Kyndesen, M., Vesterager, J.P., Busck, A.G., Primdahl, J., Vejre, H., Kristensen, L.S., Kristensen, S.B.P., Richardt, A.-S., Præstholt, S., Fertner, C., Winther, L., Ogstrup, S., Nissen, A., 2016. Bynære landbrugsområder i Hovedstadsregionen 2014: Udvikling i landbrug, landskab og bebyggelse. IGN-Rapport. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, København.

Larsen, J.E., 2011. Adgangsveje i landskabet. Danmarks Naturfredningsforening, København.

Larsen, J.E., Jensen, N., Kristensen, M., 2003. Strategiplan for cykel-, vandre- og rideruter af national og regional betydning. Idéværkstedet De Frie Fugle, København.

Laub, T.B., 2013. Danskernes motions- og sportsvaner 2011. Idrættens Analyseinstitut, København.

Lindemann, C., Nielsen, J.N., Ellegaard, M., 2011. Stier - inspiration til planlægning og forvaltning. Friluftsrådet, København.

Lindemann, C., 2019. Outdooridræt i Danmark – En analyse af idrætsmulighederne i den danske natur. Danmarks Idrætsforbund, København.

Olafsson, A.S., Præstholt, S., Nellesmann, V., Lindemann, C., 2015. Samarbejdsbaseret stiplanlægning: status og perspektiver, in: Kristensen, L.S., Primdahl, J., Vejre, H. (Eds.), Dialogbaseret Planlægning i Det Åbne Land: Om Strategier for Kulturlandskabets Fremtid. Bogværket, Nykøbing Sjælland, pp. 168–183.

Pilgaard, M., 2008. Danskernes motions- og sportsvaner 2007. Idrættens Analyseinstitut, København.

Pilgaard, M., Rask, S., 2016. Danskernes motions- og sportsvaner 2016. Idrættens Analyseinstitut, København.

Skov-Petersen, H., Jensen, F.S., 2008. Oplevelse af forstyrrelse (1) Videnblad nr. 5. Friluftsrådet, DMU og Skov & Landskab, København.

South West Coast Path Monitoring & Evaluation Framework Year 5, 2015 & 2016. The South West Coast Research Company Ltd.

South west Coast Path National Trail, 2015. The impact of investments & storms on the economic benefits provided by the South West Coast Path National Trail to the region between 2010 and 2014.

South West Coast Path Monitoring & Evaluation Framework Year 2, 2012 & 2014. The South West Coast Research Company Ltd.

Stigsdotter, U., Ekholm, O., Schipperijn, J., Toftager, M., Randrup, T.B., Bentsen, P., Grønbæk, M., Kamper-Jørgensen, F., 2011. SUSY Grøn: Brug af grønne områder og folkesundhed i Danmark - Opsummering af et tværvideenskabeligt forskningsprojekt mellem Skov & Landskab og Statens

Institut for Folkesundhed. Arbejdsrapport 134/2011. Skov & Landskab, Københavns Universitet, Frederiksberg.

Tegtmeier, D., Nielsen, J.N., Ellegaard, M., 2013. Rekreative stier i Danmark 2013 - oversigt, eksempler og inspiration. Friluftsrådet, København.

VisitDenmark, 2018. Kyst- og naturturister I Danmark. VisitDenmark, København.